Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 286 (9968) | 1975 чылдың декабрь 7, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

ТАРААЖЫЛАРНЫҢ ҮНҮ

Кубаньның станицаларының тараажылары СЭКП ТК-ның декабрь (1975 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының материалдары-биле танышкаш, СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы-даа политиказын чүүлдүгээнүп, чаңгыс үн-биле деткиирин илередип турарлар.

Бистиң бригаданың коллективи беш чыл даалгаларын хуусаадан эрте күүседип, гектардан-на ортумаа-биле 48 центнер кызыл-тасты, 65 центнер кукурузаны, 500 ажыг центнер чигир свёклазын ап турар ашарган бис.

СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш бистиң ажыл-агыйның тараажылары 1976 чылда оон-даа артык дүжүттү алыры-биле кызымаккай ажылдап турар.

М. ТРЕТЬЯКОВ.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Краснодар крайның Усть-Лабинск районунуң «Кубань» колхозунуң бригадири.

КЕРЭЭНИ КҮШТҮГ КЫЛДЫР БАДЫЛААН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу бодунуң хуралынга Совет Социалистиг Республикалар Эвилели биле Герман Демократтыг Республиканың аразынга 1975 чылдың октябрьның чедиле ат салганы Найырал, кады - ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээни күштүг кылдыр бадылаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралын Н. В. Подгорный ажыткан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүү, ССРЭ-ниң даштыкы керектер министри А. А. Громыко Совет чазактың даасканын баугаар илеткел кылгаш, ССРЭ биле ГДР-ниң аразында Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң болгаш ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Э. Хонекериниң ат салганын айыткан.

Социалистиг дем каттыштырылгазының күүнелериниң кады кылган кужениишкиннериниң түңнелиниде Европа диптиң бүгү байдалында шынар талазы-биле чугула өскерлиишкиннерни ол керээде көргенин база Европага айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың түңнелдерин барымдаалаашын А. А. Громыко онзалап айыткан.

Ол чаа керээде дайын сөөлүүнүн үезинин түңнелдерин үлүгүп, үзе шиитпирлээнин база айтып турар. ССРЭ биле ГДР реваншизмиң болгаш милитаризмиң кандыг-даа оралдажымышкынарынга ойтуп шавышкынны кылыр дээш кады демисежирин ыяла база айыткан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының даштыкы керектер талазы-биле комиссияларының өмүнээзинден Националлар Чөвүлелиниң Даштыкы керектер талазы-биле комиссиязының даргазы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев чүве чугаалаан. Эвилел Совединиң болгаш Националлар Совединиң Даштыкы керектер талазы-биле комиссиялары ССРЭ биле ГДР-ниң аразынга Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээни күштүг кылдыр бадылаарын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга чаңгыс үн-биле саналдап турарын дыңнаткан.

Ол ышкаш үк керээни чүүлдүг деп көргеш, күштүг кылдыр бадылаар дугайында боттарының санал-ойлдарын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүннери киногеннер.

ССРЭ биле ГДР-ниң аразында керээде бистиң партиялармыстың болгаш күүнелериистиң ынчы эрге-ажыктарын айытканыч Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий чугаалаан. Ол үк керээни күштүг кылдыр бадылаар саналды деткээн.

«Южкузбассуголь» комбинаттың бригадири Г. Смирнов ол керээниң бүгү талазы-биле кады ажыллажылгаа ужурдузазын демдеглээш, ону күштүг кылдыр бадылаар саналды бүрүү-биле деткээн.

Совет Эвилели биле ГДР-ниң аразында харылзаалар дээрге, социализмиң бүдүжүнге, марксизм-ленинизмиң идеологиязынга болгаш пролетаржы интернационализмиң практиказынга үндезилеттинип турарын СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүүнүнге кандидат, Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары, П. М. Машеров чугаалаан.

Дагестан АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин даргазы Р. Г. Гамзатов керээниң бүгү-ле чүүлдериниде найыралдың болгаш тургузукчу ажыл-иштин идеялары, гуманизмиң болгаш улустарның бот-боттарынга чоокшулажыр чорудуунуң идеялары быжыглаттынганын онзалап демдеглээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный санал-ойлдарның түңнелин кылгаш, Совет Эвилели биле Герман Демократтыг Республиканың аразынга Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында 1975 чылдың октябрь 7-де эш Л. И. Брежневтиң болгаш эш Э. Хонекериниң ат салганы керээни күштүг кылдыр бадылаар дугайында санал-ойлды солчуушкунунга киришкен ораторлар шуптузу ону бүрүү-биле деткээни айыткан. Бо чаа керээни Совет Эвилелиниң болгаш ГДР-ниң-даа ажылчы чоннарының калбаа-биле чүүлдүгүнүп, деткээни Н. В. Подгорный чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң болгаш Националлар Совединиң даштыкы керектер талазы-биле комиссиялары ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо керээни күштүг кылдыр бадылаар дугайында саналын чаңгыс үн-биле деткээн болгаш керээни күштүг кылдыр бадылаарын саналдаан.

ССРЭ биле ГДР-ниң аразынга Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында 1975 чылдың октябрь 7-де ат салган керээни күштүг кылдыр бадылаар дугайында Чарлык хүлээп алыр саналды киргген.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму ол Чарлыкты чаңгыс үн-биле бадылаан. Керээни күштүг кылдыр бадылаар дугайында Чарлыкка болгаш күштүг кылдыр бадылаан бижикке Н. В. Подгорный ат салган.

(СЭТА).

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИН ТӨЛЕПТИГ УТКУУЛ

«Тыва көдээ тудуг» трестиң Туранда ыяш белеткээр пунктузунуң коллективи СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур дээш чарышта киржип, бо хүннерде бедик көдүрүүшкүнүүг ажылдап турар.

Ол коллективте Петр Прокопьевич Коробейниковтуң удуртуп турары ыяш кезикчилериниң бригадазы мурнакчыларның одуруунда. Бригада ай санында 510 кубометр ыяш белеткээр нормазын 540—560 кубометр кылдыр үргүлүү ажыр күүседип турар.

Олардан бригадир Петр Прокопьевич болгаш Степан Петрович Панов хуузунда беш чыл планын күүсеткилепкен.

ЧУРУКТА: бригадир П. П. КОРОБЕЙНИКОВ-биле (солагай талазында) С. П. ПАНОВ.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

ИЙИГИ ЭЭЛЧЕГ ТУДУУНДА

Ийиги ээлчегниң тудуунуң аңгы-аңгы участоктарында беш чылдың мурнакчы бригадалары болгаш хуузунда беш чыл даалгаларын ажыр күүсеткен шалыпчылар эвээш эвес. Мында орус, тыва, хакас, бурят дээш оон-даа өске национал улустарның төлээлекчилери бар. Тудугнуң кол корпузунуң 8—9—10 дугаар каттарында дерилгелерни эптеп тургузуп, демир конструкцияларны тудуштур каннаары бо хүнерде эки шынарлыг дооступ турар. Ол бүгүнү чедиишкиниг күүседиринге каннакчыларның күш-ажылчы үлүү киргеи. Ындыг ажыл-ишчи кижилерге БО ЧУРУКТА Иван Федулов биле Сергей Биче-оол хамааржыр.

Эш Федулов комбинаттың бирги ээлчээнинг тудуун кылырынга идепкейлиг киришкен. Ол тудугнуң таваан салырындан эгелеп ажылдаан. Иван Федулов ам бешки разрядтың каннакчызы. Апыяк ажылчын Сергей Биче-оол ийиги ээлчег тудуунга келгеш, демир конструкциялар эптеп, тудуштур дуцзаалаарынга бедик мергежилдиг дуцзаалакчының санынга киргеи. Найыралдыг өөнүктер улуг тудугну дүргеи ажыглаалга киирер дээш шак мынчаар бир демниг ажылдап турарлар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ШАЛЫПЧЫ АЙНЫ ЧАРЛААН

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги ээлчээнинг тудуунда тудугжуларга, монтажниктерге, өске-даа ында ажылдап турарларга эң-не харысалгалыг үе келгеи. Бо арткан сөөлгү айда бүгү тудуг-монтаж болгаш ыяны тудуг ажылдарын шуптузун доосказ, тудугну күүнне комиссиязынга дужаар ужурлуг. «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелдиң партком секретарының оралакчызы Д. Н. Сваавильныйны бадылаан. Ол оперативтиг бөлүк ийиги ээлчег тудуунда ажылдап турар коллективтериниң ортузунга социалистиг чарышты калбартыр ужурлуг. Шалыпчы тудугну бо айның төнчүзүнде ажыглалга бедик деңнелге эрттирери-биле тудугжуларның ортузунга политик-кижизидилгелиг ажылды күштелдирер сорулганы салгаш, ол ажылды удуртур партия-комсомолдуң оперативтиг бөлүүн тургускан. Оон удуртукчузунга «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелдиң партком секретарының оралакчызы Д. Н. Сваавильныйны бадылаан. Ол оперативтиг бөлүк ийиги ээлчег тудуунда ажылдап турар коллективтериниң ортузунга социалистиг чарышты калбартыр ужурлуг. Шалыпчы тудугну бо айның төнчүзүнде ажыглалга киирериниче бүгү күштү мөөңнээрин чедип алырын ол дайынчы болукке дааскан. Парткомуң хуралынга шалыпчы айда кылып чорудар ажылдарны болгаш социалистиг чарыштың негелделерин хүлээп ап, ону күштүг болдуруп бадылаан. Ында чарыштың тиилекчилерин шаңнал-макталдарга киирерин, өртектиг белектер болгаш акша-биле шаңнаарын чарыштың негелделеринде айтып турар.

О. ОХЕМЧИК.

ҮРЕЗИН БЕЛЕТКЕЛИ

Хөву ажылдакчыларының амгы үеде кол сорулгазы—келир чылдың часкы тарылгазынга чаагай үрезинни белеткээш уруп алыры болур. Чажар үрезинни чогуур үезинде ыяк белеткеп, чажар шынарынга чедир арыглаарын улуг соок дүжер бетинде доозар ужурлуг.

Барыын-Хемчик районунуң совхозтары тараа база мал чеми культураларның үрезинин 1757 тонналы арыглаан уруп алган, оон иштинде хынаан үрезинниң 30,9 хуузу кондициялыг; бирги, ийиги класстың үрезини чүгле 3,9 хуу боон турары четпес. «Хемчик» (агроному Хомушку К. К.), «Барлык» (агроному Саая Д. Б.) совхозтарда үрезин арыглаашкыны оожум, шынары куду. Бо ажыл-агыйларда үрезин арыглаар ОС-4,5, ЗАВ-10 нарын машиналар четчири-биле бар.

Бай-Тайга районунуң ажыл-агыйларының күүрүзин инспекциязынга хынаттынган үрезиннериң үүгле 1,8 хуузу кондициялыг болган. «Бай-Тал» (агроному Ак-Хуурак Н. Т.), «Тээли» (агроному Хертек Х. О.) совхозтарда арыглаттынган үрезин чок. «Мурнакчы» колхозта арыглаан тараанын шынары куду.

Колхоз-совхозтарның удуртукчулары, агрономнары үрезинни арыглап турарының шынарын доктаамал контрольга ап, ажылды организастап база четпестерни чайладырынга дузаны чедирер ужурлуг.

Б. ДОРЖУ,

районда күүрүзин инспекциязының начальниги.

* * *

Бин-Хем районнуң «Саян» совхозунуң Суш салбыры эрткен чылын эки дүжүт ап шыдаваан. Үүге дээрге, хар эрте чагган болгаш үрезин арыглаашкыны багай чоруттунган. Ынчангаш бо чылын агроном А. А. Жулеванын удуртулгазыбиле бо ажылды эки чорудуп, арыглаза чогуур 650 тонна үрезин адаалдарының кырында келген.

Үрезин арыглаашкынынга Чооду Сиринмаа биле Түлүш Чоллай доктаамал ажылдап, кызымаккай чоруун көргүскен.

С. УДУМБАРА.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Бистиң республиканың үлетпүү продукция сайгарарының беш чыл планын күүсеткен дугайында статистика эргелели дыңнаткан. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 1970 чылга деңнээргe 51 хуу улгаткан. Электрознергия, хөмүр-даш, сорттуг даг-дүгү, дилиг материалдары, кидис болгаш хөм идиктерни болгаш өске-даа чугула кылыглар бүдүрер талазы-биле беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Продукция сайгарарының беш чыл планын күүсеткен дугайында Туранның ыяш белетизээр пунктузу, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый чери, Чадааананың тараа хүлээп алыр пунктузу, Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводу республикага баштай рапорттаннар.

Күүсеткенин рапорттаан

Кызыл райпозунуң коллективи тоску беш чылдың бараан саарылгазының планныг онаалдазын ноябрь 30-де күүсеткен дугайында СЭКП райкомунга, райкүүскомга рапорттаан. Тодарадыкчы чылдың даалгазын хуусаа бетинде — декабрь 25-те күүседир хүлээлгени алгаш, садыг ажылдакчылары социалистиг чарышты калбарткан ажылдап турарлар.

Планныг онаалдаларын күүседир талазы-биле «Көк-Тей» совхозтуң сүт-бараан фермазында, «Сукпак» совхозтуң төвүнде В. Н. Козлинина эргелекчилээн магазиннер, № 1, 2 автолавкаларның чолаачы-садыгжылары эштер Ковалев, Грек олар эки түңнелдерлиг болган.

Райпо коллективи СЭКП-ниң XXV съездизинге рапорттаар эргени чедип алыр дээш кызымак ажылдап турар.

О. ВАСИЛЬЕВ.

ОНГУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черинин Ырбан участогунуң коллективи беш чылдың планын бүгү көргүзүглер талазы-биле хуусаа бетинде күүсеткен.

Ээлчеглиг онгу беш чылдың баштайгы чылының күсели-биле 365 мун рубльдиг продукциязын бүдүрүп үндүрген. 48 мун кубометр белеткээн ыяшты пландан ажыр берген.

Ырбанның ыяш белеткелчилери съезд мурнуу чарышының күш-ажылчы ээлчээнге киргеш, чыл төнчүзүнге чедир чээрби мун кубометр тудуг ыяжын белеткээш, СЭКП-ниң XXV съездизинге рапорттаар эргени чаалап алыр дээш ажылдап турар.

БЕДИТКЕН ХҮЛЭЭЛГЕ

Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозтуң Саргалда хойжу бригаданың кежигүннери хуралдааш, СЭКП-ниң XXV съездизи болур — онгу беш чылдың баштайгы чылында күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алырын шиитпирлээннер.

Боттарының бар аргаларын санап көргеш, келир чылын чүс төрүүр хойга онааштыр 90 хураганны, бир баштан 2 кг 600 грамм дүктү алыр, 133 тонна сигенни болгаш 24 тонна будук-бүрүүнү белеткеп алырын хүлээнгеннер. Саргалдың хойжу бригадазы совхозтуң Шаңчы салбырында ийи дугаар хойжу бригаданы социалистиг чарышка кыйгырган.

Тус-тус хойжулар база-ла социалистиг чарыштыг. Саргал бригадазының хойжузу Дамдын Маннай-оол бо чылдың кыштаглаашкынын чедиишкиниг эрттирбишаан, 1976 чылда чүс башка онааштыр 100 хураганны менди алырын, бир хойдан дүк кыргылдазын 2 кг 700 грамм чедирерин хүлээнген. Ол ышкаш бодунун күжү-биле 10 тонна сигенни, 2 тонна будук-бүрүүнү белеткеп алырын хүлээнген. Малчын социалистиг чарышка «УТКА 25 чылы» совхозтуң малчыны Шанмак Болат-оолду, Хойжу Маскыр-оол Тукар-оол Шаңчы салбырының хойжузу Михаил Хууракты социалистиг чарышка кыйгырганнар.

Д. ЕНДАН.

СОВЕТ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАЛАР ЭВИЛЕЛИ БИЛЕ ГЕРМАН ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКАНЫҢ АРАЗЫНГА НАЙЫРАЛ, КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА БОЛГАШ ДУЗАЛАЖЫЛГА ДУГАЙЫНДА КЕРЭЭНИ КҮШТҮГ КЫЛДЫР БАДЫЛААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Совет Социалистиг Республикалар Эвилели биле Герман Демократтыг Республиканың аразынга Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында 1975 чылдың октябрь 7-де ат салган болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң күштүг кылдыр бадылаары-биле киирип келгени, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң база Националлар Совединиң чүүлдүг деп көргени керээни күштүг кылдыр бадылаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

МОСКВА, КРЕМЛЬ.

1975 чылдың декабрь 4.

ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР

«Шынның рейдизи»

Сүттү бүдүрер болгаш ону күүнеге садар талазы-биле планныг онаалдаларны күүседир, мал фермаларының аразынга социалистиг чарышты улам калбартыр, оон дээштинин, деңнелгелиин, массалыг болурун чедип алыр сорулга-биле СЭКП Улуг-Хем райкому чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Партия райкомунуң бюрозунуң, райкүүскомнуң үндүрген доктаалын өзугаар сүт-бараан фермаларының аразында шилчиир Кызыл тукту тургускан. Үк доктаалдың шиитпирин барымдаалап, социалистиг чарыштың түңнелин чеди хонуктап үндүрүп турар. Ындыг чарыштың ачызында районнуң чамдык совхозтарының сүт-бараан фермалары сүттү бүдүрерин, ону садарын көвүдеткей. А өскелериндe байдал өскерилге чок артпышаан. Маңаа чижек кылдыр «Найырал» совхозтуң Кара-Тал болгаш Үрбүн салбырларында фермаларны киирип болур.

Рейд кежигүннери кыштаглаашкын, сүт бүдүрүлгези, мал чеминиң чарыгдалы ышкаш чугула айтыырларны хынаан рейдини үк ажыл-агыйның Кара-Тал сүт-бараан фермазыдан эгелээн. Ферманың кызыл-булуңунда саанчы бүрүүнүң көргүзүглерин хүнүң-не демдеглеп, оларның күш-ажылчы маргылдаазын чеди хонуктап түңнеп турза-даа, планныг онаалдаларны күүседириниче кижилерни эвилелдеп, оларның ажыл-ижин эки организастап шыдавайн турар. Мында кол чылдагаан болза, ферма эргелекчилериниң, учётчиктериниң солчун турарында. Бо чылдың эгезинден бээр аңаа беш эргелекчи, дөрт учётчик солушкан. Олар ажылды хүлээгилип ап тура, малды санавайн турганындан хөй самчыгдал болганы сөөлгү саналшкындан илерээн. Чамдык инек, молдурга кадарчыларының харысалга чогундан ферманың 18 саар инээ ис чок читкен. Өске мал фермаларының кадарчылары Комбуй Байыр 19 инек, Чадамба Маадыр-оол 40 молдурга, 2 шары, Алексей Комбу 17 казырга, Михаил Ынажап 14 инек, 4 хунажын самчыгдалдыг болган. Олардан үүгле Алексей Комбу ажылындан үндүрткен.

Ол ферма (эргелекчизи Түлүш Маадыр-оол) кышка белеткелди ам-даа дооспаан. Алдан хире бызаа турар кажаанны чаа тудуп дооскан-даа бол, оон адаан шалалаваан. Чамдык инек кажааларының көзенектериниң шилдери чок. Саанчыларның одаар хөмүрдажы дүжүртүмээн. Чадаанадан хөмүр-даш сөөртүлгезин совхозтуң ажылчын комитеди мынчага чедир организастап шыдавайн, хүнүүн даарталааш турупкан. Саанчыларның зооветөөредилгези амдаа эгелевээн.

Кара-Тал сүт-бараан фермазы бо чылын күүнеге 440 тонна сүт садар планныг. Эрткен он бир айларда 361 тонна сүттү саткан. Ам-даа 79 тоннаны дужаары арткан. Ону чыл төнчүзүнге чедир күүседип шыдаар бе? Чок. Аңаа долу харыны ноябрь айның көргүзүглери берип турар. Эрткен айда ферма 30,6 тонна сүт садар планныг тургаш, үүгле 16,9 тоннаны дужаган. Моон алгаш көөрге, декабрь айның планы база күүсеттинмес ышкажыл. Ында чылдагаанар-ла хөй. Бирээде сүт саалдазы эвээжел орар. Ферма хүнде ортумаа-биле 800 кг сүт дужаап турар. Ам саап турар 153 инектиң бирээзи-де ортумак чижек-биле хүнде 4 азы 5 литр сүт бээр. Бо дээрге, эвээш көргүзүглер-дир. Саалданы көвүдедир дээш славаны ылбырады хайындыргаш, инектерге берип турза-даа, өске чемнериниң рациону эвээш болганындан сүт элбевейн турар. А саваң ылбырады хайындырып бээр чер доктаамал ажылдавас. Бистер аңаа чорувуста ол үрелип калган болду.

Мэлга чемни каап бээрде, деңзилевес, чижээн бодап, үлей салып турар. Бир четпес чүве — сигенни инек адаанда дөжей салын эгелей бергени. Мал адаанга сигенни ийи-үш хондур дөжээш, ону мал өдээ-биле кады үндүр төптер. Бо дээрге, ажыл-ишчи эвес, харысалга чок чорук-тур. Ол дугайын ферма эргелекчизинге чугаалаан бис. Ону дораан соксадырын аааан кижи. Мал чеми бар-да дээш шак ынчаар кайы хамаан чок төтчеллээр болаа, белеткеттиген мал чеми чежеге чедерин эш Түлүш санап көрген ирги бе?

Совхозтуң Үрбүн салбырында байдал база-ла эки эвес. Ол ферма 350 тонна сүт садар планынын 315 тонназын боттандырып алган. Ноябрь айның планын күүседип шыдаваан. Ферманың коллективи от айда 20,4 тонна сүт садар тургаш, 15 тоннаны дужаган. Мында базы-ла ямзы-бүрү чылдагаанар бар. Сүт саалдазы ноябрьның сөөлгү үш хонуунда элбей бергеш, ам дедир кудулап эгелээн. Ферма ноябрь 30-де 524, декабрь 1-де 425, 2-де —465 кг сүт бүдүргеи. Саанчы бүрүзүнүң саттан суду база ындыг: чаңгыс аай эвес. Ферма эргелекчизи Донгак Оюндунуң чугаазы-биле алырга, сүт саалдазы эртен көвей, а кежээ эвээш болуп турар. Оон бадыткалы бо. Чижээ, ноябрь 30-де саанчы А. Самба бодунда быжыглаан инектериндеи эртен 18, а кежээ 13 кг, Суваң Уйнук — эртен 20, а кежээ —17 кг, Бүрүней Уйнук — эртен 27, а кежээ 21 кг сүт саап алган. А декабрьның баштайгы хүнинде базы ындыг. Эртенги саалда хөй, а кежээкизи эвээш болуп турар. Шак ындыг байдал мал чеминиң рационун канчаар тургузуп алганындан кол хамааржыры билдингир. Чемни үлеп бээрин чурумчудуп алза-даа, аңаа контрольхыналда тургуспаан. Фермада мал чеми үлеп, ону деңзилеп бээр тускай кижи чок. Саалда үезин чоокшулап орда саанчылар шаараш кажаа иштинде сигенни бодунуң шыдаар шаабиле чүктепкеш, кажаазынга чедирип ап турар. Байдал ындыг турда, мал чеминиң шын үлээшкининиң, ону камналгалыг чырыгдаарының дугайында кандыг чугаа турар деп.

Инектер хүндүс шаараш кажаага хүлээгээр. Оларга саваң ылбыраткаш, оңгачаларга каап берип турар. Ол база-ла доктаамал эвес. Чылдагааны —саваң ылбырады хайындырып бээр черниң үрелип турары. Ол сөөлгү каш хүннерде үрелген, ажылдаваан. Сүт саалдазының кудулап турарының өске чылдагааны — хөй инектерниң соглуп турары болур. Бүгү 315 саар инектиң ам үүгле 160 хирезин саап турар. Ам саап турар инектерниң аразында аарыг инектер бар. Оларны база саап турар. Зооветеринарлыг чурумга таарышпас ындыг үүлдер турда-да салбырның удуртукчулары, ында тускай эртемниглер шиитпирлиг хемчеглер албайн турар.

Ферманың ишчилерин малды доктаамал суттарарының айтыры зүвүрелин турар. Ферманың чанында чаңгыс кудук ыяны үзээшкининиң, ону камналгалыг чырыгдаарының дугайында кандыг чугаа турар деп.

Оон үүгле аныяк мал суттарып ап турар. А улуг инек фермадан ырак эвесте сугдан ижин келген. Ол донуп каарга-ла ол шаап тургаш, ажыглап турар. Ынчалза-даа ол сут кончут хирлиг. Ынчангаш ферманың күүнеге дужаган сүдүүнүң шынары куду. Фермага чаа кудук кылдырын алыр дугайында айтыырыны чеже-даа чугаалашкан. Ынчалза-даа чиңге хоолай тывылбайн турар. Оон кажан бүдери билдинмес.

Узун болгаш берге кыш чаа эгелээн. Ынчангаш ол фермаларның ажылын хынаан көргеш, кол кичээнгейни мал чеминиң чарыгдалынче, малдың суттадын шын организастаарынче, оон ажаалда-тежээлдезин улам экижидериниче сагыш салыры чугула-дыр деп түңнелге рейд кежигүннери келген. Бо ажылдарны холга ап, боттуу-биле удуртуру «Найырал» совхозтуң ийи салбырының удуртукчуларынга, мал ажыл-агыйының тускай эртемниглеринге онаажыр апаар.

Рейд кежигүннери: Д. АРАКЧАА, рейсинуң радиодамчыдылга черинин редактор-организатору, А. СЕРЕН — районнуң улусчу контроль комитединиң инспектору, Ш. ДОРЖУ—«Шынның» корр.

Шиитпирлээрин негеп турар чугула айтырыг

● Партияның Каа-Хем район конференциязындан ●

Партияның Каа-Хем район конференциязына отчет илткел кылган СЭКП райкомунуң бирги секретары **Н. П. Федоров** беш чыл планын күүседиринге каа-хемчилерниң салыышкынын чугаалавышаан, ылангыя районга чер ажылын хөгжүдер дугайында айтырыгларга онзалап доктааган. Районнуң ажыл-агыйларында тараа культураларының дүжүү чыл бүрүде кудулап турар. Бир гектардан-на 1973 чылда 11,4 центнер тараа алдынган болза, эрткен чылын чугле 6,6, а бо чылын оон-даа эвээш — 5,2 центнерни ажаап алган.

Ховуларның бок үнүштерибиле демисел талазы-биле беш чылдың эгезинде бадылаан хемчеглер барык бүгү колхозтарда болгаш совхозтарда күүсеттинмейн турар. Чамдык ажыл-агыйларда агрохемчеглер конгус уттундуруп бар чылар, чер ажылының культуразы болгаш сорттуг үрезиннерниң дөнзингүүрү куду. Күскү чер андырылгазының онзалдазын чыл бүрүде күүсеттирбейн келген. Дүжүт ажаалдазының үезинде күш-ажыллың сагылга-чуруму кошкак. Ажаан алышкынга комбайнларны багай белеткеп, боттарының хүлөөлгезин чамдык механизаторларның ак сеткилдин-биле көрбөзиниден, агрономнарның, бригадирлерниң талазындан ажаан алышкынының шынарын кошкак контрольдаанындан бо күзүн «Бурунгаар», «Бүрен» совхозтарга, «Октябрь 30 чылы» колхозка дүжүттүн чамдыызы улуг чидиригге таварышкан.

Үстүнде адаанывыс четпестер бедик дүжүттү өстүрүп алырынга багай үржүктүг болуп, каа-хемчилер республиканың төп районнарының иштинде тараа будурулгезинге кол ролюн чидирип турар апарганын илеткелчи демдеглээн. Ынчангаш хөвү ажылдарының шынарын экижидериниң айтырыгларының дугайында шынгыы чугааны чорудары чугула болуп, чер ажылын хөгжүдериниң эки бодап турган кылган перспективтиг планнарын ажылдап кылыр болгаш амыдыралга боттандырары партия организацияларындан, көдөө ажыл-агыйның специалистериндеп негеттинин турар. Илеткелчи болгаш санал берген делегаттар «Кызыл тук» база «Ленинчи орук» совхозтарның директорлары **А. Д. Есипов, В. И. Евтушков** олар ол дугайын онзалап демдеглээн.

Отчеттуг үениң иштинде районнуң бүгү ажыл-агыйлары, будурулгелери болгаш организациялары боттарының аргаларынга чедир ажылдаваан деп болбас. Кожун чоруур № 958 мехколоннаның, 1104-кү орук участогунуң, кооперация аныыр-тывыш ажыл-агыйының, коммунал будурулге комбинатының ажылдавчылары тоску беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседипкен. Каа-Хемниң колхозтары болгаш совхозтары беш чылда күрүнеге сүт болгаш дүк садарының планын база күүсеткен. Ол чылдар иштинде мыйыстыг бода малдың баш саны 28,5 хуу, шөөр малдыы—42,3 хуу өскен. Ынчангаш хойнуң баш санының өзүлдези СЭКП обкомунуң X пленумунуң шиитпирлерин күүседиринге дүгжүп турар. «Бурунгаар», «Кызыл тук» совхозтарның, «Коммунизмче орук» колхозтуң малчыннары черле эрес шудургу ажылдап турар.

Чангыс сес-биле чугаалаарга, районда өөрүнчүг түннелдер хөй. Конференцияның делегаттары мурнакчыларның күш-ажылчы чедиишкиннерин үнелеп көрбүшаан, шиитпирлеттинмээн айтырыгларже кол кичээнгейни угландырган.

Ол чугула айтырыгларның бирээзи болза, ниитинин малының продуктулуунуң өзүлдезинин оожум деннелдиг болуп турары болур. Районнуң чангыс-даа ажыл-агыйы күрүнеге эзт садарының беш чыл планын күүсетпээн болгаш ону күүседири берге байдалда. «Совет Тыва» совхоз, «Тиилелге», «Октябрь 30 чылы» колхозтар ышкаш куду көргүзүглерлиг болган ажыл-агыйларда партия организацияларын, ол ажыл-агыйларның удуртукчуларын, специалистерин конференцияга шыңгыы шүүмүүлээн. Ол бүгүнүң чылдагааны малдың ажаалдачемгерилгезин багай чорудуп, мурнакчыларның дуржулгазын болгаш эртемниң чедиишкиннерин кошкак нептередип турарын. А кол-ла чүве—малдың чем баазазының четпези, ниитинин малының баш санының өзүлдезинин деннелиндеп ол дыка чыдып каап турар. Мал чеминин будурулгезин көвүдедир, оларның шынарын экижидер дээш хемчеглерни партия райкомунуң пленумунга беш чыл бурунгаар ажылдап кылган. Ындыг турбуже ону эчизинге чедир күүсеттээн.

Малдын өлүп-хораарындан, ону оорлап-самчыгдаар чоруктардан ажыл-агыйлар улуг карылгага таваржып турар. Дөрт чыл он ай иштинде районда 18 мүн ажыг баш инек, хой, өшкү өлүп хораан. Сески беш чылга деннээрге ол 18 хуу көвүдээн. А «Бүрен» совхозта бо чылдың он айларында 990 хой болгаш өшкү өлүп хораан. Бо хире дувуренчиг байдал чогуур түннелдерни үндүрерин, даандырган ажыл-херек дээш харыысалганы бедидерин негеп турар.

Боттарының ажыл-хөрөөн эки билир будурулгениң янзы-бүрү адырларында билдилиг организакчылар Каа-Хемде эвээш эвес. Ынчалзажок чамдык удуртукчу эштер болгаш специалистер даандырган ажыл-херекке харыысалганы кошкадып, боттарының дөрт хүлөөлгелерин четпес күүседип турар таварылгалар амдаа бар. «Бүрен» совхозтуң кол зоотехниги **Д. Н. Николаев**, «Совет Тыва» совхозтуң партком секретары **А. К. Натпит-оол** олар конференцияга санал бергеш, бо ажыл-агыйларның чамдык специалистери ажыл-херектиң иштинче хаалып кирбейн турда-ла солуштуруп турарын шүүмүүлээннер. Чижээ, чүгле «Бүрен» совхозка сөөлгү ийи чылда ийи директор, ийи экономист, үш кол инженер болгаш чеди ветеринар эмчилер солушкан. Ындыг турда байдал канчап экижиир боор. «Скотопром» трестиң удуртукчулары ону биле тура-ла бо ажыл-агыйже таварылга болган кижилерни чорудуп турар. Ынчангаш райкүүскомнуң көдөө ажыл-агый эргелели, колхозтарның болгаш совхозтарның партия организациялары специалистерден негелдени бедидип, оларның негелде хереглелдеринге дыннангыр болуру эргежок чугула.

Социалистиг чарышты калбак нептерелдиг кылдыр организастаарының дугайында конференцияга тодаргай чугаалар болган. Партияга болгаш совет улуска СЭКП ТК-ның Кыйгырыында коммунистер чарыштың авангардынга туржуп, оон сорук киирикчизи болгаш организакчызы болур дээрзин онзалап демдеглээн болгай. Ынчангаш Каа-Хемде бо талазы-биле байдалды ынчаар тургускан-даа ынчаш. Амгы үеде беш чылды чедиишкиннег доозар, СЭКП-нин XXV съездизин төлептиг үткүүр дээш районда 3300 хире ажыг ажыл-ишчилер чарышка хаара туттунган, күш-ажылды коммунистиг өзү-биле көөрү дээш шимчээшкинге 794 кижи хаара туттунган, 85 ажылыннар болгаш колхозчулар тоску беш чылдың үлүүнде ажылдап турар. Оларның аразында аныктар эвээш эвес дээрзин комсомол райкомунуң ийги секретары **В. М. Кривоношкин** демдеглээн. Ол бүгү дээрге талрымчалыг чижектердир. Ынчалзажок социалистиг чарышты улам калбартып, үнелиг эгелээшкиннерни чогуур өйүнде деткирир, ылангыя чарышты калбак нептерелгей, деннелгелиг болгаш дуржулганы катаптаар кылдыр организастаар талазы-биле ленинчи принциптерни партия организациялары канчаар боттандырып турарының дугайында чугаалар эвээш болган.

Конференцияның ажылынга СЭКП Тыва обкомунуң секретары **Д. К. Ооржак** киржип, чүве чугаалаан. Беш чыл дургузунда районга улуг өскерилгелер болганын, ниитизи-биле 15.900 дөрбелчин метр шөлдүг чуртталганың 236 бажыңнарын, 26.000 баш мал кирер кажаалларны тудуп, ажыглалга кииргенин ол демдеглээн. Районнуң ажылчы чоннарының ажыдырал чуртталгазының деннели улам бедээн.

Ажылдың шылгаттынган аргазы шүүмүүлел болган бот-шүүмүүлел болгай. Ынчалзажок илеткедде кирген чүүлдер болгаш чамдык эштерниң саналдары боттарының отчеттары хевирлиг болду дээрзин эш Ооржак демдеглээн. «Партияның Тамбов область организациязында шүүмүүлелдиң болгаш бот-шүүмүүлелдиң байдалының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында ындыг чорукту буруу шаап көрген болгай. Партия болгаш совет органнарының ажыл-чорудулгазында четпестерни чогуур өйүнде илередип, чайладырынга шүүмүүлелди калбаа-биле ажыглаарын чедип алыр херек.

— Районда политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге четпес чоруп турар — деп, эш Ооржак чугаалаан, түннелинде мынчаар уламчылаан: — лекторлар болгаш пропагандистер ажыл-агыйларга кончуг ховар баар, а хойжуларга барык-ла ай-айы-биле келбес боор тур. Коскү агитацияны улам экижидери эргежок чугула. Каа-Хемниң партия организациязының мурнунда шиитпирлээр ужурлуг сорулгалар аажок улуг. Ол чугула айтырыгларны дүрген шиитпирлээри эргежок чугула.

* * *

СЭКП-ниң чаа сонгуткан райкомунуң баштайгы пленумунга организастыг айтырыгларны шиитпирээн. СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретарынга **Н. П. Федоров**, ийигизинге — **Ш-Б. Х. Серээдар**, секретарынга **В. А. Чигарских** сонгуткан.

В. САЯН-ООЛ.

БЕШ ЧЫЛДЫЫН КҮҮСЕДИПКЕН

БАШКИР АССР. Стерлитамактың Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг синтетиктиг каучук заводунуң коллективи беш чылдың планын бүгү көргүзүглер аайы-биле хуусаа бетинде күүсеткен.

Чаарты дериишкинниг, чаа күүлерни нептереткениниң, будурулгени интенсификастаанының уламындан сополимерлиг каучукту ажылдап үндүрери беш чыл дургузунда 125 хуу, а изопреновый каучукту ажылдап үндүрери барык үш катап көвүдээн.

ЧУРУКТА: изопреновый каучук будурер цех. Продукцияның ол хевиринге Күрүненің шынар демдээн тывыскан. Каучук будуруп үндүрериниң беш чыл планын ук коллективи 4,5 чыл дургузунда күүседипкен.

ВОНОГТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АК-ДОВУРАК: ийиги ээлчег тудуунда

БУРУНГААРЛААШКЫН

ССРЭ-ниң аар индустрия будурулгелериниң тудуунуң министрниң оралакчызы М. А. Шильдкрот «Тыва даг-дугу» комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуунга кээп, ында тудуг-монтаж ажылдарының амы байдазы-биле танышкан. Ажыглалга кирер комплекстиң кол штабының оперативтиг чөвүлел хуралынга ол киришкеп, тудугну бо чылдың тоңчүзүнде ажыглалга киирериниң чугулазын айткан. Ол хуралга СЭКП Тыва обкомунуң, Главкрасноярскстройнуң, ССРЭ-ниң Тудуг талазы-биле түскай монтаж министерствозунуң түскайжыттынган организацияларындан, тудугну кылдырып турар кол чагыкчы болур «Тыва даг-дугу» комбинаттан харыысалгалыг ажылдакчылар киришкен.

Бо чөвүлел хуралга ийиги ээлчегниң шалыпчы тудуунда тудуг-монтаж ажылдарын бо чылдың тоңчүзүне чедир доозаан, ону комплекстиг ажылдарын шенеп көөр талазы-биле шиитпирин хүлөөп ап, аңаа харыысалгалыг удуртукчулар ат салган.

Эш М. А. Шильдкроттуң ат салын бадылаанда ол документтиг чамдык айыткан хемчеглер-биле танышып көрөөлиннер. «Тыва тудуг» трест белен продукция складының реактор ажылдарын чорударынга белеткелдерин декабрь 12-те чедир доозар. Кол вентилятор салбырынга шеверлел ажылдарын декабрь бешке чедир кылыр. 1976 чылдың февральда 60 өг-бүле чурттаар бажыңны ажыглалга киирерин көрген.

«Красноярскалюминий тудуг» трестиң тудугжулары кургаг руда складында тудуг-монтаж ажылдарын дүргеледирин, ында штабель алаанның конвейерлериниң дериглелерин эптээрин декабрь 15-ке чедир доозарын ол трестиң мында кол инженери А. А. Антипинге баштаткан инженер-техниктиг ажылдакчыларга даскан. «Красноярскиниң ыраа үлетпүр тудуг» трестиниң эргелекчизиниң оралакчызы В. Е. Бэйковка 23 галереяга тудуг-монтаж ажылдарын калбартырын, № 8 дамчыдылга белдиринге механика-монтаж болгаш электримонтаж ажылдарын бо айның 15—16-га чедир доозарын дагзын турар.

Ол белдирде болгаш 23-кү галереяда ноябрь бирге чедир 172 кубометр быжыг бетониу, 63 тонна демир конструкцияларны, 156 дөрбелчин метр түүйбулуг хананы, 280 тонна быжыг бетониу, 164 дөрбелчин метр демир-бетониу, 51 кубометр түүйбулуг хананы салырын дооскан. Ол бүгүнү чедиишкиниг күүседиринге Сөлчак Кара-оолдуң болгаш өске-даа тудугжу бригалаларының, монтажниктериниң күш-ажылчы улуг киргеи.

Кол корпустуң тудуунче улаштыр тудар дээш эккел чоруур, хемчээлиниң талазы-биле Красноярскиниң тудугжуларында безин чок дээн улуг хемчээлдиг 12-ги галерея ам кичээнгейниң төвүнде турбушаан. Ону «Сибирьстальконструкцияның» монтажчылары тудуп турар болгай. Ында Михаил Коноваловтуң болгаш өске-даа тудугжулар бригалалары демир конструкциялар эптеп тудуштурарын бо күнүмде эдээн шалыкын чорудуп турар. Ноябрь бирге чедир ол галереяда 608 тонна демир конструкцияларны эптей дүүзаалаан. 542 дөрбелчин метр демир-бетон, 2530 дөрбелчин метр бетон шаланы салган. 12-ги гадерея тудуунга тудуг-монтаж ажылдарын чорудуп эгелээриниң талазы-биле ажыл графигин тургузарын ол трестиң кол инженериниң оралакчызы А. К. Томшинге даскан. Ол галереяны декабрь 25-те доозарын айткан.

«Строймеханизация» трестиң эргелекчизи эш-Кузуновка тудугну күштүг механизмнер-биле хандырарын даскан. Ноябрь 25-ке чедир 25 тонна чүүктү дажыглаар кранны, К-161 маркалыг кранга хереглээр дериглелерни ол тудугга эккээрин күүсеткен. Аңаа ол ышкаш 8 бульдозерни тудугга үүктел чокка ажылдадырын, чугула херектиг С-100 маркалыг бульдозерни чедирип кээрин декабрь 1-ге чедир боттандырган. Ийиги ээлчегниң тудуунуң даштыкы талаларынче канализация киирерин болгаш сут дамчыдылгазының шүүгүмнарын кылырын декабрь 25-ке чедир бүрүн доозарын көрген. Ону шиитпирлээрин «Сибирьтраспецстрой» трестен В. Ф. Шмидтке хүлөөткен.

Комплекстиң тудуунга хереглээр янзы-бүрү өңнерлиг дозулар чугула хереглеттинин турар. Соңгалар шилдери, хоолайлар, кол корпуска тургузар вагончугаштарга хереглээр рельстер болгаш оон өске-даа материалдар чедиишпейн турар. 140 тонна металл база херек. Ол бүгү тудуг материалдары-биле хандырарын «Красноярсктяжстройкомплект» трестиң эргелекчиза Е. А. Кузнецовка хүлөөткен. Хуусаалары—декабрь 1-ден 15 чедир. ССРЭ-ниң Тудуг талазы-биле түскай монтаж министерствозунуң организацияларынга эдлгир ток дамчыдыкчызының чагыларының монтажын декабрь 10-га чедир күүседирин, 12-ги галереяга конвейерлер тургузарын, эргиглер кылырын «Сибирьстальконструкция», «Красноярскалюминстрой» трестер күүседип эгелей берген. Олар бирги эргиги кылырын ноябрь 27-де дужаапканнар. Ийиги, үшкү, дөрткү эргиглерни айткан хуусаа өзүгаар күүседип кел чоруурлар.

«Сибирьтехмонтаж» трестиң эргелекчизи М. А. Эйдлин шалыпчы тудугну дүргеп ажыглалга киирериниче сагыш салган. Кол корпуста доозунуг агаарның коллекторун ажылдадып шенээрин ол трестиң тудугжулары боттандырып эгелээн. Кол корпуста пневмотранспорттуң 52 кезек системазын ажылдадырын шенээн. Ам эспирацияның 20 системазын болгаш өске-даа дериглелерни шенээрин декабрь 25-те доозар ужурлуг, технологтуг дериглелерни монтажтаарын база ынчан доозар.

«Северовостокэлектромонтаж» треске кол корпустуң бирги секциязынче ток күүжүн бээрин хүлөөткен. Ол секцияны ток киирериниң түр вариантызы-биле боттандырарын дугурушкан. Олар ону ноябрь 27-де-ле кылып доозупкан. Ынчангаш кол корпустуң дериглелери ток-биле ханды-рылган. Электромонтажчылар ам ток дамчыдыкчыларын салырын декабрь 27-ге чедир доозарын хүлөөнген. Боларның ажылы база-ла бурунгаарлаашкында. Тудугнуң кол штабының хүннүң болур хуралынга ол монтажниктериң шалыкын ажылын демдеглеп келген болгай.

Бо хуралдан «Тыва даг-дугу» комбинаттың удуртукчуларынга электри дериглелериниң өрөөлдеринде монтаж ажылдарын дүргеп доозарын, эргыжылга лифтилерин түр хуусаалыг эргa-биле ажылдадырын декабрь 15-ке чедир ажыглалга киирерин даандырган. Ийиги ээлчег тудуунуң бүгү дериглелерин бо чылдың декабрь 26-га чедир комплекстиг шенелдеже киирип, бир үтда долузу-биле ажылдадырын хандырарын турарын онзалап демдеглээн.

Эвилел ужур-дузалыг тудугну бо чылын ажыглалга киирер дээш бүгү тала-биле сагыш салышкынның хереченгизи болган ол чөвүлел хуралга комплексте кылдынган ажылдар демдеглеттинген. Ону ажыглалга киирер дээш эрсмаадырлыы-биле ажылдап турар будун-будун ээлчеглерни, участоктарны, беш чылдың мурнакчы бригадаларын маңаа адап демдеглээн. Ам бүгү участоктарда тудуг-монтаж ажылдарының хайымышкынныг, дидим бурунгаарлаашкынныг чоруп турарын үнелээн.

О. ОХЕМЧИК,
«Шыныың» түскай корр.

ЧУРУКТА: Кол корпус тудуунда мурнакчы слесарь Владимир Кыргыс дериглелер эптелгезинде.

● Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунда ●

АЖЫЛДЫҢ ДЭЭШТИИН ЧЕДИП АЛЫР

Советтерниң чон-биле быжыг харылзаазы, организакчы күжү оон депутаттарында болгаш активчилеринде. Депутаттарның ажылы кайы хире деннелде тургустунган болдур, Советтиң ажыл-чорудулгазы колдуунда оон хамааржыр. Маңаа «ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлөөлгелериниң дугайында» Хоойлу коску рольду ойнаар ужурлуг. Бо айтырыгны ажылчы чоннар депутаттарының Барыын-Хемчик район Совединиң күүсекчи комитеди канчаар шиитпирлеп турарын Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң ээлчеглиг хуралынга бүгү талазы-биле сайгарып көрген.

Илеткелчи райкүүском даргазы С. Д. Амырбит район Совединиң депутаттарының хөй кезии боттарының депутат хүлөөлгелерин ак сеткилдии-биле күүседип, түс-түс округтарның соңгукчуларының мурнунга отчеттарны үргүлчү кылып турарын, депутаттарның эргелерин бедиринче угланган чамдык ажылдарны кылып чорутканын айткан.

Барыын-Хемчиктин девискээринде Советтериниң 63 доктаамал комиссиялары хамаарышкан Советтериниң мурнунда тургустунган ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлеп, күрүне мурнунга планныг даалгаларны күүседиринче чонну мөөнеп, депутаттарның киржилгезиби-биле ажылдап турар. Колхоз, совхозтарның, үлетпүр будурулгелериниң, амыдырал-хандырылга, коммунал ажыл-агый черлериниң, культура-чырыдыышкын албан черлериниң, садыг организацияларының болгаш база ниитинин чемненилге черлериниң ажылынга конторльду Советтер күштелдирген.

Ынчалза-даа Барыын-Хемчик районда «ССРЭ-ниң ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлөөлгелериниң дугайында» ССРЭ-ниң хоойлуузун амдаа четпес күүседип турарын Президиум кежигүннери чидин-биле шүүмчүлээн. Ол хоойлуну өзүгаар Советтерде чоннуң төлөөлекчилери боттарының депутат хүлөөлгелерин база Советтериниң болгаш оон органнарының берген даалгаларын оларның канчаар күүседип турарының байдалын сессияларга тускай айтырыг кылдыр ховар чугаалажып турар. Оон туржук чамдык Советтериниң девискээринде Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарын сессияларга, хуралдарга чалап олуруштурбас, оларның чагыг-сүмезин чугулалап көрбес таварылгалар бар.

Ак, Барлык көдөө Советтер ажыл-агый адырларынче хаалып кирбейн турар. Оон ужурунда ажылчы чоннарның социалистиг хүлөөлгелери күүсеттинмейн, хожудаашкынны болдуруп турар. Моон мурнунда эки ажылдыг деп санадып турган Эрги-Барлык көдөө Советтиң девискээринде корумчурум баксыраан. Эрткен өөредилге чылында ажылчын аныктарның ында кежээки школазы өөредилге чылы доозулбаанда хагдынган. «Хемчик» стадион өөнзиргей. Совхоз каражалыг ажылдап турар.

Районнуң иштинде ГТО нормазының дужаалдазы чугле Ак-Довуракта өске черлерде кончуг шушпей чоруп келген. Аныяктарның кижизидилгезинче чогуур кичээнгей салбайн турарындан, ээлүди ургларның өртүзүнде чурум үрээр чорук ам-даа кызырылбаан.

Партия болгаш чазактың айтыышкыннарын боттандырышаан, ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтери оларның боттарынга чагыткан будурулгелерни, албан черлерин болгаш организацияларны, колхозтарны болгаш совхозтарны тодаргай удуртур турбуже, чамдык таварылгаларда ажыл-агый удуртукчулары күүскомнуң хуралдарынга олурушпае, Советтер даргалары-биле сумелешпес чанчылдардан уштунмайн турар. «Дөн-Терезин» совхозунуң директору эш Доржу район сессиязынга баар депутаттарны транспорт-биле хандырбаан. Директор боду Кызылга чугула хуралга сылдан алгаш, сессияның ажылынга киришпээн. Бо чижектиг чөгенчиг фактыларга удур Советтериниң талазындан шыңгыы хемчеглерни алыры чугула.

Барыын-Хемчик бүгү чүртта сурагжаан Ак-Довурак комбинаттың ачызында үлетпүр талазы-биле сайзырангай улуг районнарның бирээзи болуп турар. Даг-дугу арыглап, Төрээн чуртка дужаар ажыл багай эвес чоруп турза-даа, район ниитизи-биле тоску беш чылдың болгаш доозукчу чылдың эзт, сүт, дүктүн күрүне планын күүсетпээн. Маңаа бир шаптык ужураштырып турар чүүл болза, чамдык Советтериниң девискээринде чурттап турар депутаттар чон-биле сырыг харылзаа түпайн, организас-массалыг ажылдарны чорутпайн турарында. Оон түннелинде хуу өнчүзүрек ийи-чаңгыс кижилер доктааттынган нормадан ажыр хөй малды азырап, ниитинин хөрөө дээш сагыш салбас хөннерге алзын турар. Боттарының кара туразы-биле хуусунда малын өстүрүп орар хамаатылар-биле дээштиг чугааны депутаттар ам-даа чедир чорутпаан. Бо болгаш өске-даа четпестер ажыл-агый тургузуушкунунга моондак болуп, планныг даалгаларны күүседиринге шаптыктан турар.

Ол-ла хуралга «Тыва АССР-нин ажылчы чоннар депутаттарының көдөө, суур Советтериниң дугайында» Хоойлунуң күүседезинин талазы-биле ажылчы чоннар депутаттарының Чөөн-Хемчик районунуң Чыраа-Бажы көдөө Совединиң күүскомнуң ажылының дугайында оон даргазы эш К. Куулардың илеткелин дыннаан.

Ол хоойлуну күүседир талазы-биле көдөө Совет эдээн ажылдарны кылып чоруткан. Депутаттарның хөй кезии боттарының ажылын идепкейжидип, күш-ажылдың мурнакчылары апарган.

Оон-биле чергелештир ажылчы чоннар депутаттарының Чыраа-Бажы көдөө Совединин ажылында коску чечтестерниң ам-даа бары хынаалдадан илерээн. «Чыраа-Бажы» совхоз (директору эш С. Монгуш) чылдан чылче каража-когаралдыг ажылдап турар. Көдөө Советтиң талазындан ажыл-агыйжы айтырыгларже хаалавас, ук совхозтуң директорундан эгелээш, кол-кол тускай эртемниглеринге чедир удуртур ажылдакчыларның канчаар ажылдап турарының дугайында күүскомга хөвүр чугаалажып турар. Депутаттар соңгуткан округтарынга доктаамал ажылдап, соңгукчулар-биле удаа-дараа ужуражып, партия болгаш чазактың доктаал-шиитпирин, Советтиң база күүсекчи комитеттин айтыышкыннарын соңгукчуларга тайылбырлап, оларның күүселдези дээш организакчы ажылдарны чорудуп турза-даа, оон дээштиин көдөө Совет чедип албаан. Күш-ажылчы көргүзүглер мынчага куду болуп артыышаан.

Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумуу чугаалаашкан айтырыглар талазы-биле чогуур доктаалдарны хүлөөп алган.

СОРУЛГА САЛДЫНГАН

Кызыл районнуң школа болгаш уруглар албан черлеринде 16 ажыг профэвилед организациялары бар. Ында 500 ажыг профэвилед кежигүннери хаара туттунган.

Бо профэвиледдериниң месткомнарының отчет-соңгулдалыг хуралдары бадылаан график өзүгаар бедик деннелге эрткен. Отчет-соңгулдалыг хуралдар школалар болгаш уруглар, албан черлериниң месткомнарының ажыл-чорудулгазын болур чогуур-биле үнелеп, кол кичээнгейни өөредилге, кижизидилге ажылының шынарын экижидериче угландырып, месткомнарның ажыл-чорудулгазын моон-даа соңгаар бедидериниң сорулгазын салган.

Школа болгаш уруглар албан черлериниң профэвилед организацияларының конференциязы районнуң Культура бажыңынга болуп эрткен. Конференцияның ажылынга 50 ажыг төлөөлер киришкен. Аңаа «Школалар болгаш уруглар албан черлериниң сорулгазының дугайында» илеткелди профэвилед обкомунуң президиум кежигүнү Л. Ф. Сорокина кылган.

Конференцияга школалар болгаш уруглар албан черлериниң профэвиледдериниң район комитединиң составын, ревизия комиссиязының кежигүннерин соңгаан. Чаа тургустунган профэвилед райкомунуң бирги пленумунга Кызыл районнуң школа болгаш уруглар албан черлериниң профэвиледдериниң район комитединиң даргазынга В. Х. Хопуяны соңгаан.

Ол ышкаш чоокта чаа Кызыл районнуң күрүне албан черлериниң профэвиледдериниң бирги район конференциязы болуп эрткен. Оон бирги организастыг пленумунга оон даргазынга З. Ф. Курганскаяны соңгаан.

В. ОЙДУП.

ТОЖУ АҢЧЫЛАРНЫҢ ОЛЧАЗЫ

Аңныыр-тывыш республикада чугула айтырыгның бирээзи. Тожунуң аңчылары бо талазы-биле биче эвес улуг-хуузун киирип келген, моон соңгаар-даа киирер.

Бо чылдың аңныыр сезонунга уткуштур болган район слёдунуң шиитпирин өзүгаар алды чүс чыгыы аңчылар аъттанган. Ниитизи-биле күрүнеге 150 мүн рубльдиң өлүүн киирер. Ону районнуң аңчылары күүседип шыдаарын баштайгы тывышчы хүннер илередип турар.

«Тоора-Хем» совхозтуң төп салбырының аңчыларының башкылыы олче-омактыг кээп эгелээн. Чижээ, Бараан Сүлдүм 700 ажыг рубльдиң тывышын дужаган. Оон ыңай Ак-Эрилге, Михаил Кенден, Елизавета Кенден, Бараан Дугур оларның кайызы-даа 500 ажыг рубльдиң аң-өлүүн киирген. Ам ийиги ээлчег база улажып турар.

В. ТАМДЫН-ООЛ.

МЕДЭЭЛЕР

ОЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги эзлчэнин тудуунда кол корпуста механика салбырының дөрт дугаар участогунуң ажылын М. Сабиров эки удуртуп өрээлдерде тургускан дерилгелерниң эзрилдерин дыңзыдарын, бар механизмнерни үзэрин шалыпкын чорударын хандырган. Ол участоктуң ажылчыннарының күш-ажылчы сагылга-чуруму мурнукузундан быжыккан. Оларның шуптузу эртежик келир. Ажылдан озалдаар кижи чок.

Эш Сабировтуң бригадазы ам 24 дугаарлыг демдекте келген. Ында олар даг-дүгү арыглаар АО-61 маркалыг дерилгелерни тургузуп эгелээннер. Слесарьлар бригадазы эптэшкиннер, дыңзыдыышкыннар, үзэшкиннер кылырын база боттандырарлар. 28 болгаш 32 дугаар демдекте база кылыр ажылдарывыс бар. Ол бүгү ажылды декабрьның соолгу хүннеринге чедир кылып доосканш, ажылчын болгаш күруне комиссияларынга дужаар сорулгалыг бис. Механика албанында мында ажылдап турар 15 участокта 200 ажыг слесарь бар. Оларның дөртени электоикаңнакчы мергежилдиг. Социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүргеш, бистиң дөртку участоктуң ажылында чамдык чедиишкиннерни база демдеглээн. Ажылынга кызымак Монгуш Кайгал-ооолду, Хертек Адыг-ооолду, Хертек Алдын-ооолду адап мактаан.

К. ООРЖАК,
кол корпуста дөртку механика участогунуң механиги.

ОН БАЖЫҢЧЕ КӨШКЕН

«Тыва кодэ туду» трестиң № 585 мехколонназының тудугжулары Кызыл болгаш Таңды районнарының колхоз, совхозтарының төптеринде, сүт-бараан фермаларында, малчыннар турлагларында чурттарга бажыңнарын, мал кажааларын тудуп турар.

Чоокта чаа бо районнарның он ажыг чурттакчылары чаа бажыңнарже көшкен. Оларның дүлгүүрлерин Бай-Хаактың, «Россия» болгаш «Тиилелге» совхозтарның механизаторлары, малчыннары алган.

Механизастаттынган колоннаның тудугжулары бо чылын ниитизи-биле 3.174 дөрбелчин метр чурттарга шөлүн ажыглалга киирген.

Е. ДАРТАН-ООЛ.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыг-Үзүү ажылчын кооперация коллективи тоску беш чылдың планын ноябрь 29-та күүседипкенин рапорттаан. Ажылчын кооперациязы доозуйчу чылда 10 муң 672 рубльдиң бараан саарар планныг тургаш, чедиишкинниг күүсеткен.

Коллектив кежигүннери бо чылдың социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкеш, ийиги болгаш үшкү кварталдарның түңнели өзугаар республикага ийиги черни улаштыр эзлээн.

Кооперацияның ажылдакчылары бар аргаларын санап көргеш, чыл төнчүзүнге чедир 198 муң рубльдиң бараанын пландан ажыр садар деп шиитпирлээн.

Д. ЕНДАН.

Массаның контролю-биле

КЫШТАГЛААШКЫННЫ ХҮР ЭРТТИРЕР ДЭЭШ

Ниитиниң малын хүр чаагай кыш ажырары—келир чылын мал ажылын улам ыңай хөгжүдериниң, ооң продуктулуун белдиринниң планныг онаалдаларны чедиишкиннинг күүсеткиринин быжыг магадыларын тургузаар. Бо талазы-биле социалистиг чарыш Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйларында калбарган.

Мэлга четчир чем курлавырын тургузуп алыр дээш эзлээн ажылдарны кылган. Район сиген белеткээр планын ажыр күүседип, эрткен чылга болаарга 500 тоннаны хөйнү белеткээн, 1125 тонна силосту салган. Бо кыжын 8700 ажыг бода, 22 муң ажыг шээр малды кыштаглаашкынче киирген. Оларның кыш дургузунда чемгерилгеннге белеткеп алган мал чеми ыракта четпес. Ылаңгыя мал чеми тараалар эрткен чылдаазындан эвээш белеткеттингей.

Ынчангаш СЭКП райкомунуң бюрозу кыштаглаашкынны организастыг эрттирер талазы-биле айтырыгны чугаалажып көргеш, бюро хежигүннөрин, райхүүскомнуң кежигүннерин, харысалгалыг активчилерни ажыл-агыйларда байдалды хайгаарап, боттуг дуза чедирери-биле томуйлаан. Оон аңгыда районнуң албан-организация черлерин ажыл-агыйларның ферма, бригадаларынга быжыглаан. Колхоз, совхозтарда болгаш куду көргүзүглүг болгаш дунгуш хойлар кадарган малчыннарга активчилерни быжыглаан. Райком бюрозу белеткээн мал чеминиң чарыгдалынга болгаш кадагалалынга контрольду күштелдирер сорулга-биле район комиссиязын тургускан. Неделяның четверг санында малчыннарже комплекстиг үүгүш-күүнү кылып турар. Оларның составында эмчилер, агитаторлар, садыг ажылдакчылары киирип турар. Кыштаглаашкынны организастыг эрттирер дугайында айтырыгны районнуң партия ажыл-агый активиниң хуралында чугаалашкан. Эрткен кыжын болган частырыгларны катаптавазы-биле немей ап чорудар хемчеглерни тодаткан.

Бо бүгүнүң түңнелинде районнуң ажыл-агыйлары кыштаглаашкынче ниитизи-биле организастыг кирген. Ону хүр чаагай эрттирер дээш социалистиг хүлээлгелерни малчыннар алгылаан. Оларның ортузунда зооветеринария өредилгезин он чеди кезек черге организастаан, ында 615 кижини хаара туткан. Бо ажылды «Мурнакчы» колхоз (партком секретары Д. Хертек) өске ажыл-агыйлардан дээре организастаан.

Районнуң девискээринде чамдык одарларда хар 15-25 сантиметр чедир чатташ, чылыг хат хадаан соонда оларлар кыры дошталчак кадыг харбиле шыптына берген. Ынчангаш малдың дүүү тастап болур. Ол ышкаш малдың суггадыз чүгле суг сөөртүр машиналарны, кудуктар суун ажыглап тургаш чорудар ужурга таварышкан. Бо хиреберге байдалдарда мал кыштаглаашкынының чорун турарының дугайында хыналдаларны улусчу контроль органнары бүгү ажыл-агыйларга чорутканн. Оон чүү илерээнил? Ажыл-агыйларда суг сөөртүр 19 машинаның 15-жи, 9 кудуктуң чүгле 3-ү ажылдап турар болган. «Бай-Тал» совхозта 4 кудуктуң чаңгызы-даа ажылдавайн турар. Чамдык малчыннарның суг кудар досказарларында суг доңун калган, ойбак-дежик. «Бай-Тал» совхозта хойжулар эштер Чүлдүм, Ойдуп-оол, Сотпа, Манчыылай, Дамба-Хуурак олар кыштаанче сигенни шуут сөөртүп албааны хыналдадан хозулген. Ол дугайны шыңгыы чугаалашкан соонда ону сөөртүп эгелээннер. Кайы-даа ажыл-агыйлар дус-биле хандырттынмаан. Дус сөөртүлгезин дүргеделири Кызыл-Мажалыкта «Сельхозтехника» каттыжыышкынынган негеттинин турар.

Эрткен чылдың ол үезинге дөңнээрге бо чылдың он айларында малдың өлүп хораары ийи катап хөй болган. Төрүүр чүс башка онааштыр районда чүгле 51 бызаа, 66 хурагаа, 61 аныа, 48 кулун алган. Оон бир чылдагаанды эрткен чылын кыштаглаашкынны организастыг чок, баш бурунгаар эки белеткенмейн эрттиргеннинде. Малды самчыгдап, тотчеглээри хөй. Мыңдыг четпестерниң уржуунда район беш чылда болгаш бо чылын малдың баш санын остурериниң планын чүүл аайы-биле күүсетпээн. Малдың өгчёт-үчёду куду дөңнелде. Ниитиниң малыдан хуу мал ацгылаттынмаан.

Ынчангаш районнуң улусчу контроль комитеди «Тээли» совхозтуң шээр малынга хенертен контроль санаажылганы совхозтуң дирекциязы-биле кады чоруткан. Оон түңнелинде бо чылдың чүгле ноябрь 17-ден 22-ге чедир чаңгыс контроль санаашкында совхозта 259 баш шээр мал дудаан. Малчыннардан Д. Шыырптың коданындан 59 хой, Бортаазының коданындан 45 хураган, Н. Кацоолдуунда 33 хой дудаан. Өске-даа чамдык малчыннарда дудагдаалдар хөй болган. Ынчангаш ниитиниң мадыг самчыгдаан, харысалга зок ажылдаан чамдык малчыннарның хереэ районнуң улусчу контроль комитеди, совхозтуң дирекциязы истелге организациларынче шилчидип берген.

Фермаларда саваңны хөөндектеп, буска чымчадыр цехтер кылыр дугайында доктаалды партия райкомунуң бюрозу хүлээп алгандан бөөр бир чыл ашкан. Ынчалзажок чаңгыс-даа ажыл-агый оны амга чедир ажыглалга киирбээн. Сүт бүдүрер, ону күрүнеге садар талазы-биле ажылды «Тээли» совхозтуң Ээр-Хаак сүт-бараан фермазы колдап чорудуп турар. Ол ажыл-агый бо чылын күрүнеге сүт садар планын чүгле 87 хуу күүсеткен. Аңаа контроль, хыналда саалданы база чоруткан. Ферманың саггаан сүдүнүң хемчээли кудулап турар. Саар инектерни чемтеррде хөөндектеп, буска ылбыраткан саваңны, чылыг сугну доктаамал ажыглаваан, чүгле чарба хаан бергеш одарладып турары хыналдадан илерээн.

Районда мал ажылында чедиг чүс он ажыг кижи доктаамал ажылдап турар. Специалистер-биле бир деминг ажылдаваш, кыштаглаашкынны хүрменди эрттиреринге, ажылагыйжы эвес чоруктарны болдурбазынга чер-черде улусчу контролёрлар боттуг дузаны чедирип турар. Массалыг рейд, хыналдаларны чоруткан. Ылаңгыя малчыннарның амыдырал хандырылгазының байдалын контролёрлар хичээнгейге алган. Бо ажыл «Мурнакчы» колхозтан өске ажыл-агыйларда чогуур дөңнелге четпес. «Бай-Тал», «Тээли» совхозтар хойжуларның чурттарга бажыңнарын өй-шаанда септен бербээнинден олар өглерде чурттавышаан турар. Бригадаларда сес кызыл-будуңнуң, дөрт чунар-бажыңның чүгле чартык кезии ажылдап турар. «Бай-Тал» совхозта хойжу бригадаларның кызыл-будуңнары септеттинмээн.

Улусчу контролёрларның хыналдаларындан илерээн үстүнде четпестерни партия райкомунга база катап сайгарып көрген. Ону дарый чайладырыбиле харысалгалыг эштерни ажыл-агыйларже чоруткан. Кыштаглаашкынга контрольду хүн бүрүде чорудары районда улусчу контролёрларның мурнунда хүнүң чүгүл айтырыгы.

М. ООРЖАК.

Бай-Тайга районнуң улусчу контроль комитединиң даргазының штаттан дашкаар ореалакчызы.

НЕГЕЛДЕ, ХЫНАЛДАНЫҢ КОШКААНЫНДАН

«Алдан-Маадыр» совхоз мал чеминиң курлавырларын тургузуп алыр талазы-биле бо чылын Чөөн-Хемчик районнуң өске ажыл-агыйларындан дээре ажылдаан. Бөлүүн чемнерни 3343 тоннаны, силосту 2494 тоннаны белеткеп алган. Ылаңгыя тарымал сигеннерниң, саваңның, мал чеми тараалардың курлавырын тургускан. Ниитиниң малын хүр кыш ажырар, ооң продуктулуун кышкы үеде-даа бедилер төлээде, белеткээн чемнерни шын кадагалаары, камналгадыг, чөп чарыгдаары чугула айтырыгларның бирээзи болуп турар.

Бо талазы-биле байдаа совхозта кандыгыл? Салбырлар удуртукчуларындан, зоотехниктерден, малчыннардан совхоз дирекциязының негелдени суларатканындан ажылагыйжы эвес байдал тургустуунган. Малдың бөдүүн чемнериниң камгалал, кадагалалы бөгай. Бора-Тайга, Алдан-Маадыр салбырларга хамааржыр эзлээн хой (кажаалыгдаа, кажаалаваан-даа) сараттарда сигенни шынаага күзээн хойжуларның хуузунда малдары чил, саза базып, төтчеглээн. Чамдык сараттарны оорлап үрегдээн. Ийи-Дыт деп черде кажаалаваан чеди сараатты база-ла мал чип, саза базып каашкан болгай.

Негелде, контрольдуң кошкааның түңнелинде совхоз ниитизи-биле 10359 рубль түңнүг сигенни төтчегледип, малга үрегдедип когараан. Салбырларда, фермаларда, бригадаларда мал чеми үлеп хуваар талазы-биле харысалгалыг кижилер ооң үчёт-өчёдүн бөгай тургускан. Фермаларже сигенни саваңны сөөртүрде дөңзилевес, мал чеминиң хүн бүрүде чарыгдалында үчёт чок.

Бора-Тайга салбырында (эргелекчизи В. Тойлуг-оол, хову бригадири К. Сарыглар) безин 112,8 тонна сиген самчыгдаттынган болгаш малга саза бастырып төтчеглеттингей. Эгезинде ниити хемчээли 194 тонна турган 11 сараатка контроль хемчээшкин чорударга 81,6 тонна болган. М. Бичин-кыс болгаш Х. Базыр-оол оларның кыштагларында сараттарның кажаалары бөгай кылдынган. Саплут деп черде сараттар база төтчеглеттингей.

Ак-Даш сүт-бараан фермазында мал чеминиң кадагалалы чүгээр тургускан. Ооң рационун тургускан-даа болза инектерни рацион өзугаар чемгербейн, чылыг сүт-биле сугарбайн турар. Мал чеминиң чарыгдалынның үчёдүн кылбейн келген. Хайгаарал чок болганындан ноябрьның эгезинде бир хүн алды тонна сигенни инектерге төтчеглеткен.

Төп салбырда 354 тонна мал чеми өгчёткө киир бижээн. Ынчалза-даа ооң кадагалалын шыңгыы контрольга албайн келгенинден 109 тоннаны төтчеглеттингени хыналдадан илерээн. Совхозтуң кайы-даа салбырларының кыштаглаларында шээр мал коданнарында мал чеминиң үчёт-өчёду ногуур дөңнелге тургустунмаан. Чамдык хойжулар боттарының хуузунда малын ниитиниң малының чеми-биле чемгерни, төтчеглеп турар. Чижээ, Чодураалыг-Сайырда хойжу бригадының белеткээн 25 тонна сигенниден 9 тоннаны Х. Бадыш-оол хуузунда малынга чидирткен. М. Оттук-Доржу, О. Назын-оол, Д. Сояа олар 4—7 тонна, хуузунда он ажыг инектиг О. Маска 15 тонна сигенни малга төтчеглеткеннер. Чүгле төп салбырда 16 хойжу хуузунда малынга 103 тонна сигенни чидиртип, совхозка 4 муң ажыг рубльдиң когаралын чедирген.

Совхозта улусчу контролёрларның кижилгези-биле үстүнде четпестерни илереткеш, районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга шыңгыы чугаалажып көргеш, мал чеминиң кадагалалын шыңгыы чугаалажып, аңаа үчёт-өчётту экижилерни, зоотехниктерниң, бригедирлериниң, ферма эргелекчилериниң, мал чеми хуваар талазы-биле харысалгалыг кижилериниң, малчыннарының бо талазы-биле харысалгазын күштедирерин дирекция черинге дааскан.

Мал чеми кайы хамаан чок будагдап чарыгдаан буруулуг кижилерге харысалга хүлээдип, совхозка чедирген когаралын төлеттиреринниң хемчээн алырын совхозта улусчу контрольдуң кол бөлүүнге (даргазы С. Мөңге-Назын) районнуң улусчу контроль комитеди дааскан.

Ниитиниң мал чеминиң кадагалалың болгаш чарыгдалын бөкцыратканы, салбырлар удуртукчуларында, специалистерде негелдени кошкатканы дээш совхоз директору Х. А. Монгушту улусчу контроль комитединиң хуралынга шыңгыы доңгуткан. Бора-Тайга салбырының эргелекчизи В. С. Тойлуг-ооолдуң чартык айның, төп болгаш Бора-Тайга салбырларында зоотехниктер Д. Мөңгүш, К. Мөңгүш оларның бир айның шалыңын тыртар шиитпирни хүлээп алган.

М. СЕВЕЙ.

«Шынның» корреспондентизи.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

СОВЕТТЕР ЧУРТУНУҢ БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМЫ

Даштыкының солуннары СССР-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының дөртку сессиязының ажылының түңнелдерин калбза-биле чырыдып турар. Социалистиг чурттарның солуннары ол сессияның СЭКП-ниң XXV съездизиниң бичии-ле мурнуу чарыында бооп эрткенин демдеглээш, ССРЗ-ниң экономиктиг күчүшыдалын дыка улгаттырарының, совет улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деннелин улам көдүреринің талазы-биле партияның XXIV съездизиниң айытканы өндүр улуг программазының амыдыралда чедиишкинниг боттанып турарын онзалап демдеглээн.

Совет Эвилелиниң улустары Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чорааш, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларын өзугаар улус ажыл-агыйының шалыпкын, бүзүрелдиг болгаш быжыг хөгжүлдезин чедип алган дээрзин бөгүн бүзүрел-биле чугаалап болурун «Руде право» деп чехословак солун демдеглээн.

«Совет парламентиниң ийи палаталарының чугаалажып, көрген документилери чурттуң экономика талазы-биле моондаа соңгаар чайгылыш чок көдүрлүүшкүнүнче болгаш ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун улам улгаттырып, күрүнеиң камгаланыр аргазын быжыглап, улустуң амыдырал байдалын экижидеринче угланган»— деп, Германияның Социалистиг Чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң органы «Нойес дойчланд» солун демдеглээн.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының боттандырып, чорудуп турары тайбың политиказын, СЭКП-ниң дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырарынче болгаш айыыл чок чоруктуң хандырарынче угланган даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазын депутаттар чаңгыс үн-биле детказинер деп айыткаш, ол-ла солун, тайбың программазын чедиишкинниг боттандырып чорударынга СЭКП-ниң Төп Комитединиң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң хууда улуг салыышкынын сессияның киржикчилериниң онзалап, демдеглеп турганын айыткан.

Барыын Германияның «Генераль-анцейгер» дээр нептеренгей солуну бирги арнында Москвадан дыңнадыгны «Москва 1976 чылдың бюджединде шериг чарыгдалының үлүүн кызырган»— деп, эгениң эдаанга парлаан. Келир чылын ССРЗ-ге социал болгаш культура херектеринге чарыгдалдың хемчээли 4,2 хуу улгадырын ол-ла солун база демдеглээн.

ССРЗ-ниң Күрүне бюджединден шериг чарыгдалдарының хемчээлин кызырганының дугайын дыңнаткаш, америк «Вашингтон пост» солун, ол кызырылда дээрге, ССРЗ-ниң сеелгү чылдарда орлдажып келген түткүлүнүң түңнелидир дээрзин айыткан.

(СЭТА).

ПОРТУГАЛИЯДА БАЙДАЛ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Революстуг Чөвүлелдин парлаан дыңнадыында ноябрь 25-тиң болуушкунунга киришкен кижилерниң бүрүүдадыышкын хереэн көөрүн шериг юридиктиг полицияның албан черлеринге дагыр деп Чөвүлелдин докторатканын айтып турар. Революстуг Чөвүлелдин шиитпирин өзугаар тускай комиссияны тургускан болгаш ол болуушкуннарның үнүн кээр чылдагааннарын иштеп көргеш, алыр ужурлуг хемчеглерни саналдаар ужурлуг бооп турар.

Чөвүдел ол ышкаш капитан-лейтенант К. ди Алмада Контрейрашты Революстуг Чөвүлелдин кежигүнү хүлээлгезиниден үндүрер деп доктааткаш, ооң баштап турганы информацияның кол башкарылга албан черин дүжүрер деп шиитпир үндүрген.

Португалияның Коммунистиг партиязының солуну «Аванте» редакция чүүлүн парлааш, шериг албанныг антифашистерни иштеп-сүрерин соксадырынче кыйгырган.

УЛУГ ХУРАЛ СЕССИЯЗЫ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының сески чыыжының бешки сессиязы болган.

Эрге-чагырганың дээди органының депутаттары 1976 чылда МАР-ның улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планынын болгаш чурттуң бюджединиң төлевилеллерин чугаалажып көргеннер.

ККП-НИҢ БИРГИ СЪЕЗДИЗИНИҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

Кубаның Коммунистиг партиязының бирги съездизинге белеткелдиң чугула үе-чадазы болза бүгү чуртка партияның отчёт-соңгулдалыг хуралдары болгаш конференциялары болган. Ук хуралдар болгаш конференциялар куба коммунистерниң барык ийи чүс муң кижилиг отрядының чаңгыс эптиин болгаш Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-зын долгандыр сырый каттышканын көргүскен.

ЧУРУКТА: Ориенте можунуң партия организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралының делегаттары. Ол конференция «Бирги съездини Төрээн чурттуң болгаш социализмниң чаа-чаа чедиишкиннери-биле утнуулуңар!» деп лозуң-биле эрткен.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Ю. Цеденбалдың чугаазы

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моол улус Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа социалистиг чурттарның дузаламчызының ачызында чыл санында-ла чурттуң улус ажыл-агыйын болгаш культуразын хөгжүдеринге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турар деп, МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАРНың Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал МАРН ТК-ның X Пленумунга чүве чугаалаан айыткан.

Ю. Цеденбал Совет Эвилелиниң, социализмниң акы-дуңма чурттарының тайбынче чүткүлдүг даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының болгаш тайбың күзээр бүгү күштелдирериниң түткүлүнүң түңнелинде чавырылышкын улам ханылап турарын делегей амыдыралының айтырыгларын чугаалааш, демдеглээн. Ооң чайыннанчак бадыткалы Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың түңнеддери бооп турар.

Амгы үеде чогумчалыг болгаш айыыл чок чоруктуң чугула бооп турары Азияга Европаның ындыг дуржулгазы онза өөредиглиг дээрзин илеткелчи демдеглээн.

Дүшкүүрлүг чоруктуң чавырдыышкыны дээш, тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынын принциптериниң боттанышкыны дээш, делегейге айыыл чок чорукту тургузары болгаш күрүнелер аразынга кады ажылдажылганы калбартыры дээш демиселге СЭКП, Совет чазак болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев шылгарангай рольду ойнап турарын Ю. Цеденбал чугаалаан. Тайбың талалакчыларының шимчээшкининиң дээди шаңналы — Ф. Жолио-Кюри аттыг «Тайбының алдын медалын» Л. И. Брежневке тывысканы өөр хуузунда улуг ачы-хавыязын болгаш СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдап кылганы тайбының өндүр улуг программазын боттандырар талазы-биле ооң могаг чок ажыл-ижин бүгү-ниитиниң үнелеп, чорудуп турарының демдээ болур.

Улустарның эрге-ажыктарын камгалаары дээш, тайбынны болгаш бүгү-ниитиниң айыыл чок чоруун быжыглаары дээш, демократия болгаш социал депшидге дээш демиселдин мурнуку одуруунда чорудуп турар СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеиниң даштыкы политика талазы-биле ажыл-чорудулгазын бүгү чурттарның коммунистери болгаш ажылчы чоннары, буруңгаар депшилгелиг бүгү кижи төрелгеген изин-биле деткип, чүүлдүгүнүп турар. СЭКП-ниң ам болур XXV съездизинче делегейнин хөй-ниитизиниң кичээнгейиниң болгаш сонуургалының улгадып турары ооң-биле тайылбырлаттынар. Ол съезд Совет Эвилелинге коммунистиг ниитилелди тургузарының оруунга чүгле чаа үе-чаланы ажыдар эвес, харын база дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырары дээш, бүгү-ниитиниң тайбының база улустарның айыыл чок чоруун быжыглаары дээш демиселге чаа-чаа аргаларны тургузар.

Дж. Фордтуң аян-чоруу доозулган

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Дж. Форд Пекинге аян-чорук кылып чораан. Америк-кыдат чугаалажышкыннарының доозулганының соонда кандыг-даа дыңнадыгны парлаваан. Түңнел шайлалгага чүве чугаалааш, АКШ-тың президентизи чугаалажышкыннарның «боттуг, тодаргай болганын» айыткан. «Бистер боттарывыстың аравыста черуудээлерни чугаалашкан бис—деп, Дж. Форд чугаалаан.— Ынчалза-даа боттарывыстың үзел-бодалдарывыстың дүгжүп турар чүүлдери база барын бадыткаан бис». Күрүне чөвүлелиниң премьериниң оралакчызы Дэн Сяопин түңнел дыңнадыгны кылбаанын тайылбырлааш, «аянчоруктуң чугула чүүлү ооң чугаалаары ышкаш ындыг эренгей дыңнадыгда эвес, а чүүүн дугайында болганында бооп турар» деп чугаалаан.

АКШ-тың президентизи болгаш кыдат удуртукчулар «чавырылдырыышкынның чугула политиказының талазыбиле бот-боттарындан дыка ырак болганындан кады кылган дыңнадыг дугайында безин дугуржуп чадашканын» америк журналистер демдеглеп турар.

Дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарының айтырыгларындан аңгыда, америк-кыдат талаларының чугаалажышкынынга өске-даа хөй айтырыгларны көрген болгаш ол талазы-биле ийи чурт аразында «дыка калбак чеппээрежилге» турун турарын Ак бажыңның парлалга айтырыгларының талазы-биле телевилекчизи журналистерге чугаалаан.

АЖЫЛ ЧОК КИЖИЛЕР

РИМ. Бо хүннерде Италияда ажыл чок кижилерниң саны 1.200 муң кижи бооп турар. Оларның 800 муңу—аныктар.

ТОКИО. Японияда ажыл чок кижилерниң саны улам-на көвүдеп турар. Японияның Премьер-министриниң канцеляриязының чыыда статистика бюрозунуң дыңнатканы-биле алырга, ол чуртка ажыл чок кижилерниң октябрь айда саны 1.030.000 кижи бооп турган. Ол дээрге, ооң мурнунда айда турганындан 40 муң, эрткен чылдың октябрь айындан 280 муң кижи хөй-дүр.

БОННН. Бо чылдың ноябрь айында Германияның Федеративтиг Республиказынга 1.114 муң кижи долузу-биле ажыл чок турган. Ол болза, ооң мурнунда айдан 53 муң кижи хөй-дүр.

СТОКГОЛЬМ. Швециянын монополистери чурт иштинде бүлүрүлге чердерин хаап турарының түңнелинде ажыл чок кижилерниң саны улам көвүдеп турар. Швецияда ниитизи-биле 72 муң ажыг кижи ажыл чок бооп турар.

(СЭТА).

Көге-буга— тайбыңның, ынакшылдың күжү

ЧАА НИИТИЛЕЛ ТУРАР

Шаг-шогдан бээр кижилер көге-буганы амыдыралдың, тайбыңның, ынакшылдың демдээ куш деп чорааннар. Чогаалчы В. С. Гроссман көге-буганы өөрүшкүнүң күжү деп адаан. Көге-буга өстүрүкчүлерин эллэди оолдар-даа, топтуг инженерлер-даа, буурул баштыг пенсионерлер-даа аразындан көрүп болур. Ам ол херекке хандыкшылдыгларының күзелбодалы бүткен. Бистиң чуртувуска Көге-буга өстүрүкчүлериниң Бүгү-эвилел ниитилелин тургузар дугайында шиитпир хүлээп алдынган. Ону тургузарының белеткел комитеди ажылдап эгелээн. Комитет ниитилелдиң Уставын төлевилеп, тургузукчу конференцияга белеткеп чорудуп турар. Ындыг конференцияны 1976 чылдың бирги чартыында Москвага ажыдары көрдүнген.

— Барык беш муң чыл бурунгаар чурттап чораан кижилер көге-буга азырап, өстүрүп эгелээн— деп, бо медээни тайылбырлап тура, өргкомитеттиң даргазының оралакчызы, Москваның көге-буга өстүрүкчүлериниң клувунуң даргазы В. М. Каган чугаалаан.— Көге-буганы бурунгу Египеттиң ордуларында, чоостарында сиилбип көргүзүп турганын археологтарның тывыышкыннары херечилеп турар. Шынап-ла кижилер көге-бугага аажок ынактар. Оок тайбың сеткилдии, чаажы нижиге аажок таарышканы ол-дур ийин. Куштар аразында көге-буга дег хөй хевирлиг, уксаалыг куш чок.

Көге-буга азыраарында, оок ужудуушкунун магадаарында ынактар кайы хөй. Чүге деп айтырар болза, ону тайылбырлаары берге ийик. Ынакшылды тайылбырлаары болдунар бе? «Көге-буга өстүрери дээрге бедик уран аргадыр, недергей ханы чажыттыр, оок дугайын кижи чиик сеткил-биле чугаалавас ужурлуг»— деп, Ч. Дарвиннің сурукчузу, бойдус шинчилекчизи Т. Гексли чугаалаан.

Бистиң чуртувуста 70 ажыг хоорайда көге-буга өстүрүкчүлериниң клубтары бар. Он-он муң кижилер хостуг үезинде ук куштуу өстүрүп, почтачы куштарның маргылдаазынга киржип турар. Чижээ, Москваның көге-бугалары кончуг ырак орукту эртип шыдаар апарганнар (Москва биле Берлин аразының 1600 км агаар оруун эртиен куштар бар). Көге-буга шакта 102,7 км дүрген ужударының рекорду демдеглеттинген. Дээрге дүндүүштелип турептар, тергиин бедикче куштаалып үнер, каас-чараш көге-бугалар бар.

Бүгү-эвилел ниитилелин тургузары-биле чуртка көге-буга кижиниң чуртталгазын болгаш тайбың дээрни каастаар. Чаа ниитилелди ССРЭ-ниң Көдээ ажылагый министерствозунуң Бойдус камгалалының, камгалалдыг черлер болгаш аңныыр ажыл-агый талазы-биле кол эргелелдиң чанында тургузар.

Д. СМИРНОВ,
(СЭТА-ның корр.).

ЧУРУКТА: СЭКП обкомунуң библиотеказының эргелекчизи М. С. Симакова (оң талазында) бодунуң арга-дуржулгазын Тандының район библиотеказының эргелекчизи Н. В. Леоновага чугаалап берип тур.

В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ фотозу.

ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРИ

Чадааанаың көжүп чоруур № 463 механизастаттынган колониазының базазынга хамаржыр, көдээ тудугларга ажылчыннар белеткээр № 6 профессионал-техниктиг училище Чадаана хоорайда тургустунуп, ажыттынган.

Училище штукатуржу-маляржыларны, дашчыларны, тудуржу-чаваныкчыларны «Тыва кодээ тудуг» трезинге белеткеп бээр. Ында ийи каът өөредилге комнаты, общежитие эки дериттинген, сургуулдарның өөрениринге, чурттаарынга таарымчалыг. Столовая база бар. Сургуулдар бүрүн күрүне хандырылгалыг.

Администрация ажылдакчыларындан аңгыда 12 башкы тус-тус эртемнерге башкылап турар. Аңаа 160 кижи бо өөредилге чылында өөренир ужурлуг. Амдыызында республиканың районнарындан 115 оолдар, кыстар кээп, өөредилгезин эгелей бергеи. Училище ажыттынып, өөредилге эгелээринің мурнунда СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң ажылдакчызы лектор М. М. Доигак бүгү делегей байдалының дугайында лекцияны номчуп бергеш, сургуулдарның өөредилгезинге чеднишкинин күзээн. Ооң дараазында № 463 мехколонианың начальниги В. И. Кан-оол мехколонианың структуразының дугайында тайылбырлыг беседа кылган. Ооң дараазында өөредилге эгелээн.

Өөредилгеден дашкаар кижизидилгелиг, массалыг ажылдарны, оюн-тоглааны башкылар, кижизидикчилер организастап чорудуп турар.

М. СЕВЕН.

ЧОНУНГА ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Бистиң Нарын суурда ажылышчы, чонунга хүндүткелдиг кижилер эвээш эвес. Оларның бирээзинге арга-арыгның хоочун ажылдакчызы Григорий Шожунович Нордуптуң хамаарыштырып болур. Бо харыысалгалыг, чымыштыг ажылышке ол 20 чыл ажыг үе дургузунда ажылдаан.

Арга-арыг — бистиң байлаавыс. Ынчалза-даа, ону чөп ажыглавас, бойдустуң байлаан төтчеглээр чамдык кижилер ам-даа бар.

Суурувустан ырак эвесте агып батканы Тестиң эриктеринде үнелиг эм кат — чыжырганы эки үнгеп. Кызылдан бээр электри шугумун кылып келген чамдык эштер ол чыжырганы сывыдан одура кескилээш, машиназынга чүдүрүп турда, колхоз даргазы эш Дүгер баштаан кижилер тутканы болгай. Ол база-ла бойдус камгалалының талазы-биле эш Нордуптуң чорудуп турар кызымак ажылының бадыткалы-дыр.

Бойдус байлаан камгалаар глазы-биле өөренкичилерден эгелээш суурнуң чонунга чедир тайылбыр ажылдарын бистиң хоочунувус Григорий Шожунович ынчаар чорудуп турар. Ынчангаш ону чон хүндүлээр.

Ч. МАРТСАН.
Эрзин район.

Т Ө Л Е П Т И Г

Чербиниң ыяш ажыл-агыйы республикада эки ажыллыгларының бирээзи. Чайгы үеде ажыл маңаа хайныышкынныг. Ынчан аныяктардан тургустунган бригадалар маңаа ажылдап, аныяк ыяштарны олуртуп эгелээр. 60 хар чоокшулаан ирейни оларның аразында боола көрүп болур. Ол—арга-арыг камгалалының ажылынга хөй чыл ажылдаан О. Күнчүмей-дир. Назы-хары дөгүй берзе-даа, ол кызымак ажылы-биле мактадып, аныяктардан безин кадыш чок ажылдап, хүн нормазын 110—130 хуу чедир күүседип турар.

Күнчүмейлериниң өг-бүлези 11 уругларны кижизидип өстүргеи. Оларның дөрту — ада-иези-биле кады бо коллективте эки ажылдап турар.

Төлептиг ажыл-ишчини ооң кады ажылдап турар өөрү мактаар.

Р. ОЧУР-ООЛ.
Кызыл район.

КЫЗЫЛЧЫЛАРНЫ ТАЙГА ЧАЛАП ТУР

Кызылчылар дыштакыр хүнер санында-ла ынак «Тайгазынче» шуужуп үнүптерлер. Бо удаада Тайгада база-ла «кижи бажы кизирт, ат бажы оргу» турган.

Кызылчыларның сагыш амыр дыштанырынга чогумчалыг байдал мында тургустунган. Пассажирлер АТБ-зи автобустарны четчири-биле үндүрген. Күш-культура комитеди станцияда хаактарны, изиг чемниг столованы болгаш буфетти белеткеп каан.

Мында эмнелгениң дүрген дуза чедирер эмчи машиназы-даа бар. Мээн хоочун таныжым Николай Иванович Бражников кызылчыларның дыштанылгазы эки-ле эртер болзун деп сагыш човаан, хамык чүвени ынаан:

— Моорлаңар, моорлаңар!— деп чалагылаан ол-бо халып турган.

Улуг, биче кызылчылар маңаа агаарлап дыштанырынга кончуг-ла ынактар. Ажы-төлүн эдерткилээн өг-бүлелер-ле хөй кээр. Эптиг, чиик спортчу хепперлиг улус хаактарын кеткилээн, уругларын эдерткен, чамдыктары чалаг шанактарын четкилээн, рюкзактарын чүктегилээн арга иштинче — хаактап маңнаар, чүнгулаар черлериниче далаш чоруп тургулаар.

— Дүргеденер-ле!.. Четтимне!!

— Ку-ух!.. Ау!— дигилээн хөглүг үнүнер сында чаңгыланыр.

Сүт дег ак хар бо кыпкы хүн караанга мөңгүнелдир чайынналып, каракты чылчыктадып турган. Ол хүн кыжыраң хаттыг. Ынчалза-даа дыштаныкчылар оон улам сорук кире берген халчып турган. Тайганың чараш каазы — аныяк болгаш эртенги узун суук пөштер, шивилер дыштаныкчылары-биле баштактанышхан ышкаш ожук-харын оларның арыннарынче хөме октагылаан турган.

Тайга иштинде хаак орукта-рынга кымга-даа ужуражып болур сен. Бир черге чоруп олурувуста, арга иштинден «Харжыгаш» үне халып келди. Койгун кежизиг ак бөрттүг, дилги кежизиг кызыл хүрец товуг, чазык чаагай арыншырайлыг уйбай соокка арны кыза берген, каттырымзаан келди.

Харжыгаш дээн кижиниг «Кызыл» ресторанының повары, ында ам 30 чыл чыгам ажылдап турар Анна Георгиевна Лункова болду. Ону уткуй эдээн каш аныяктар баштаан база бир эрес херээжен кижи халып олур. Ол—ресторанның директору Ксения Михайловна Макшанская болду. Ресторан коллективинин аңаа дыштанып турганы ол.

Олар тыныжын оожургаткалак турар аразында улуг-биче үш кижи кылыйтып келди. Алдан хар ашкан-даа болза, амдаа адак чиик, доңар, шылаар деп чүве билбес, рюкзагын чүктепкен, оглу Андрюшазын болгаш оглунуң оглу Славазын баштап алган кырган-ача бо ыдып кээп, безин улуг тынмады.

Спортка хандыкшыыр болза мындыг магалыг болур-дур ийин деп, магадап тур бис.

Оон ыңай бар чор бис. Бичин уруу ортузунда халаан ийи ашыяк хаакчы халчып олур.

— Адың кымыл?— деп, ол чаптанчыг чараш чаш хаакчыдан айтырдывыс:

— Долазна — дей тыртып кааш, бичин хаакчы база-ла бурунгаар маңнап ыңай болду.

Ол-ла бар чор бис. Орукка бир бичин оолак харны бурт кылдыр барып ушкаш, хөк бодап хөлчок-ла каттырган чыдыр. Ооң иези оглун тургузу тырткаш, харын аштап-аштап, хаагын эде баглаан тур.

— Да-ла-жыңа-ар, хүн эртип бар чор — деп алгырышкан дыштаныкчылар ыдып-ла турдулар.

Бистиң ынак тайгавыстың иштинде хаактаар орук-чиррикле хөй.

— Арыг агаар — аржаан-на болдур ийин! «Хүн, суг болгаш агаар—кижиниң чоок өөнүктери-дир» дээрзи моон-на билдингир чорду.

«Тайга» кызылчыларын салбайн, а кызылчылар. «Тайгазыңдан» чарлып чадап—келир дыштаныр хүннерге чедир байырлыг дишкен хөлчок-ла турду.

Соңгу, башкы тайгаларже
Согунналдыр халчып тураал!
Сонуургактар — хаакчылар
Соовустан шуужуп турзун!

Тайга мындыг санаалдарын кызылчыларга ам-даа сүмелевишаан турган:

— Силер меңээ ынак-тыр силер. Четтирдим. Мен силерге оон-даа артык ынак мен. Мен силерни шакта-даа, хүннүн-даа болза чалаксаар-дыр мен. Мээн силерге мындыг сүмем бар-дыр—маңаа дыштанып, аян-чорук кылыр профилакторий дээр бажың-суурдан түдүп ап көрүңер. Чылдың дөрт эргелдезинде кашдаа хонукта болза мынчаар дыштанып кадыкшылынар каңнап, хаактап-даа, аян-чорук кылып-даа дыштанып турга-ай-ла силер. Мону чогуур органнар өөренип көөр болза.

— Моолаңар, кызылчылар! деп, «Тайгавыс» мынчаар чалап турар.

Л. ЧАДАМБА.

АЭРОФЛОТТУҢ ҮҮС ПРОФЕССИЯЗЫ

ТЮМЕНЬ ОБЛАСТЬ. Заполярьениң тундразында, ханы тайга аразында, Урал дагларында Тюмеьниң Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг хамааты ужар үүл эргелелиниң вертолёттары болгаш самолёттары ажылдап турар. Барыын Сибирьниң соңгу талакы районнарында нефть байлактыг, бойдус газтыг черлерни ужар үүлдүң дузазы-биле ажыдып, күчүлүг тывыш черлерин тудуп, мук-муң километр хоолай дамчыдынчыларны болгаш электри дамчыдылгазының шугумнарын, демир-оруктарны шейген — чурттуң чаа энергетиктиг району тугустунган. Тюмеьниң авиаторлары тоску беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүсетиен.

ЧУРУКТА: Сургуттуң нефть шинчилеп тывар экспедициязынче чүк чедирер дээн МИ-6 вертолёт.

И. САПОЖНИКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

СТАКАН МАНААШ

— Халак, халак... Суксаан кижи мен, суттуг шай-даа ишпедим. Автобус база чоруур чеде берди — деп, кырган кадай столоваядан үнүп ора, сеткилинден хомудап чугаалаган.

Ынаар кирип чыткан бир кырган:

— Па, шай чок-тур бе?— дээш, дужаткан дег, тура дүшкен.

— Шай бар, а дөрт-беш хире-ле аяк, стакан бар. Ынча дүк-түмен улуска ол кайын четчир. Ону база аңгы оочурлаар чүве-дир. Киргеш көрдаан — дээш, демги кырган автобузунче далажылкан.

Бо чугаа Чадааанаың автовокзалының чанында столоваяга болган. Шынап-ла, ол столовая улуг оруктарның белдиринде болгаш, аңаа чемненип алыр дээш далашкан чорук кижилери кыжын, чайын-даа үзүк чок хайныр. Олче кире бээрге, делгем чырык-даа, стол, сандайлары хөй-даа. Ажылдакчылары адаккыр-кашпагай, тудунгур-кавынгыр хып дээн аныяк кыстар. Аъш-чемнидаа амданныг чаагай болгуулаар. А багай-ла чүве: шай ижер сава, чем салып дажыглаар калбак деспижигештер көңгүс чедишпес. Олар бардаа болза каш борбак. Чем салыр калбак демирлери хевир-дүрзүзүн ышкынган — «бертик-бежелэ».

Шай, сут кудуп ижер үш-дөрт-ле кырлыг стакан бар. Ону оочурлаан улусту хажыызындан топтап көөрге, хөктүгдаа, каттырыңчыг-даа. Чүгле капшагайлар стаканга четтигер. А демги ийи кырган ышкаштар ынаар чеңгээн-даа хөрээ чок! Бир эвес ийи-үш стакан шай ижер дээн кижи болза, ол-ла саваны холдан тайгызып болбас! Оон ыңай, чаныда улус сенден карах албайн, манап турда, шай изигдаа болза, дүрген-ке чоогалтарын бодаар сен. Дыка-ла эпчок!

Поваррлардан стакан дугайын та чеже кижи айтырар чүве! Оларның харыызы кыска болгаш дорт, а ону безин патла кылыктанып хармылаар апарган: стакан чок!... Бис канчап билир бис!...

Стаканнарның ховартаан чылдсгаанын сава-саңга дажыглап, столдар кыры аштапчулгуп турар кыс мынчаар тайылбырлаар:

— Моон чемненир бо профтехучилище сургуулдарының арагында-даа ийи-чаңгыс тенекпейлер, камчок аныяктар бар-дыр. Оң кадында үнген-кирген чорумалдарда каядыг кижи чок дээр: чажырын апаарлар-дыр. Бүстүру база бар.

База-ла ында эжик аксында бичиш өрээлде ток азыкчызы аныяк кыстың чугаазы бо:

— Черле ындыг-дыр. Стаканнар чидил-ле турар. Ноябрь эгезинде складтан эңмежок стакан үндүрүп алган улус бо. Ам база ол-дур, каш борбак чүве арткан. Мен бодаарымга, черге арага ижер дээш ийи-чаңгыс арагачылар оорлап ап турар хире. Элдеп чүве, чамдык кижилер арын-чүүрүн та чүге оскунуп чоруур чүве? Ол дээрге ылдыр сеткил, кызар арын чок чимзенкичилердир ийин.

Комсомолчу ол ийи кыстың сеткилиниң дүвүрел турарыдаа чөп. Сактырга, бисте шил стакан тывары ындыг-ла кончуг берге, нарын айтырыг болбайн турар хире. Ынчалзадаа ай санында-ла чаңгыс столоваядан безин үзүрбиүжек стакан чидип турар чүве болза, чүү артар боор. Социалистиг өөчү-хөреңгини карак огу дег камнап, камгалаар деп дурум-хоолдувусту, ийи-чаңгыс дуржок, доң сеткилдиг кижилерниң ужун сагып шыдаавайн, оларның-биле демиселди кошкадып турарывыстың бир херечиза ол-дур...

Амдыызында ындыг чагыг бар: Чадааанаың бо столоваязынга чемненирин күзелиңерге, аланарны ап алырын утпаңар.

Э. КЕЧИЛ-ООЛ.

ДЕКАБРЬДА ТЫВАГА АГААР КАНДЫГ БОЛУРУЛ

Ноябрьда бичии хар чагган, дыка чылыг ай болган. Бо айның үшкү он хонуу онзаланчак ылгалдыг болуп, агаарның температураза нормазындан 6—8 градус өрүү көргүскен. Ноябрьда шак ындыг чылыг аная эвес таварылга. Ол үеде Тываның кырынга турар кыпкы агаарның бедик базыышкыны тургустунмаан турган. Барыын Сибирьден келген хат (циклон) бедик базыышкынның агаарын Якутияның үүнче алгаш барган. Ноябрьның 24-тен эгелээш агаарның куду базыышкыны тургустунуп, булуттап, чаап, көскүүзүбиле чылып эгелээн. Ол үеде хонукта агаарның ортумак температураза 14—19 градус соок, Монгун-Тайгага 8—11 градус соок болган. Хүндүс агаарның температураза 7—11, барыын районнарга 3—6 градус сооган.

Республиканың девискээринин хөй кезиинге биче хар чагган. Чүгле Тожу, Эрзин, Тес-Хем районнарынга, Кунгуртугга улуг хар дүшкен. Он хонуктун дургузунда 4—7 мм хар чагган азы норманың 100—170 хуузу-дур.

Ноябрьның 30-де республиканың девискээринин хөй кезиинде чагган харның кылыны 2—8 см, чөөн районнарга болгаш Тандының тайга эдектери черлеринде 10—20 см болган.

Декабрь айда дыка соок болур. Агаарның температураза ортумаа-биле 25—30 градус соор. Ол нормазындан 1—1,5 градус куду.

Айда 10—20 мм хар чаар, ол чамдык черлерге нормазындан хөй. Айның ийиги беш хонуунда, ийиги он хонуктун ортузунда, үшкү он хонуктун эгезинде биче хар чаар. Ийиги он хонукта, үшкү он хонуктун төнчүзүнде туманнаар.

Айның бирги он хонуунда агаарның температураза дүне 27—32, хүндүс 15—20 градус соор. Он хонуктун төнчүзүнде чылыыр, агаарның температураза хүндүс 9—14 градус бедиир.

Декабрьның ийиги, үшкү он хонуктарында агаарның температураза дүне 33—38, хүндүс 24—29 градус соор.

Декабрьның ийиги он хонуунун болгаш айның төнчүзүнде агаарның температураза дүне 40—45, хүндүс 30—35 градус соор чадавас.

Бо айда кошкак хат хадыыр.

В. БАТВИНИНА,
Кызылдың гидрометобсерваториязының улуг инженер-агрометеорологу.

Телевидение

ДЕКАБРЬ 7-ДЕ

МОСКВАДАН

9.00—Медээлер.
9.10—«Шөл кежир мендележиишкин». Документалдыг өөнүг телефильмниң баштайгы көргүзүлгези.
10.10—«Музыкалыг киоск». Өөнүг.
10.30—«Коммунистиң сөзү». Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Орелдун прибор заводунун эптечиаи А. П. Разживкин дугайында телеочерк.
10.45—Мультфильмнер программазы: «Коргушчоктун чүрээ», «Кадарчы болгаш кайгамчыктыг даңгына дугайында тоол».
11.15—Уран гимнастикага интервидениениң кубогу. ГДР-ден өөнүг дамчыдылга.
12.00—«Совет Эвилелинге бараан боон тур мен!»
13.00—13.10—Чапсар.
13.10—«Кино аян-чоруктарының кдуу».
14.10—«Делегей панорамазы».
14.40—«Кыстар дүүрээзинин». Москваның оперетта театрының шизи.
17.30—«Ye». Информастыг программа.
18.00—Спорт программазы.
18.30—18.40—Чапсар.
18.40—«Көдээниң ажыл-ижи».
19.40—ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Гуляев улустуң ырларын болгаш романстар ырлаар.
20.00—Медээлер.
20.15—Уран гимнастикага интервидение кубогу. ГДР-ден өөнүг дамчыдылга.
20.41—«Парад-алле». Уран-чечен фильм.
22.20—22.30—Чапсар.
22.30—«Музыкалыг киоск». Өөнүг.
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

ДЕКАБРЬ 8-ТЕ

МОСКВАДАН

9.00—Медээлер.
9.10 «Келир үеже көрүвген». Документалдыг телефильм.
9.35—«Совет хоойлужудулганың үндезиннери». Социализмниң күш-ажыл өзүгаар принциби.
10.05—«Аванмың школазы».

КЫЗЫЛДАН

10.35 — «Журавлиноеге чай». Уран-чечен телефильм.

МОСКВАДАН

11.55—Уран гимнастикага интервидение кубогу. ГДР-ден өөнүг дамчыдылга.
12.35 — Өөнүг мультфильмнер программазы: «Алды Иван—алды капитан», «Эң эки оңнуг».
13.00—Киножурнал.
13.10—«Бичиилерниң уран чогаадылгазы». Өөнүг.
13.40—«СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур». Алма-Ата областың ажылчы чонунуң социалистиг чарыжы. Дамчыдылгага Казахстанның Компартиязының Алма-Ата обкомунуң бирги секретары А. Аскаров киржир.
14.25—Телеэкранга бир-ле дугаарында. А. П. Чехов—«Ваня даай». Совет Армияның академиктиг Төп театрының шизи. Өөнүг.

КЫЗЫЛДАН

16.40—«Даниил Граниниң чугаалаганы». Телефильм.

МОСКВАДАН

17.30—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Өөнүктер». Телефильм.
18.25—Телемээлер.
18.40—«Кадыкшыл». Дамчыдылга.
19.00—«Ийи талазынче орук». Телефильм.
19.25—«СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг уткуур». Дамчыдылга.
19.45—Телемедээлер.
19.55—Чарлалдар, реклама.
20.00—«Келир үеге бараалгаткан чуртталга». Документалдыг фильм.
20.55—«СЭКП-ниң XXV съездизинге уткуштур». Алма-Ата областың ажылчы чонунуң социалистиг чарыжы. Дамчыдылгага Казахстанның Компартиязының Алма-Ата обкомунуң бирги секретары А. Аскаров киржир.
21.40—Концерт.
21.55—23.50—Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ДЕКАБРЬ 7-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Ындыныалган ынакшыл» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40. «Сылдысчыгаш» 9.50, 11.40 (хроника залыгга) шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыныды 9.00, «Торга бажы аарбас» 10.25, 12.05, 13.45, 15.25, «Ынакшылым — Москва» 19.05, «Кызыл калина чат» 17.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өөр бөрүлер» 12.10, 15.50, 18.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Африка чаны» 10.50, 12.40, «Афоня» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

ДЕКАБРЬ 8-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Иениң хулумзуруу» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, «Аргентина» 17.00, 18.50, 20.10 шактара.

«ПИОНЕР»: «Шуптузун кырынче кыйгырар» 9.00, «Ак частыышкын» 11.40, 17.20, «Ындыныалган ынакшыл» 13.15, 16.55, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Аас-кежиктиг болуксазынза» 15.00, 18.40, «Чанитаның чаны» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бышкан биилгниң аттестады» 15.00, «Афоня» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

Бөгүн Москваның IX делегей кинофестивалының алдын шаңналын алган «Дерсу Узала» деп кинофильмниң кол ролунуң ойнакчызы РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Максим Монгужукович Мунзук-биле ужуражыышкын-концерт болур.

Концертке театрның артистери киржир. Программазында: «Дерсу Узала» деп кинофильмден үзүндүлер, совет композиторларның ырлары, уран номчулга.

Эгелээри 14 болгаш 18.30 шактарда.

Касса театрда, 10 шакта ажыттынар. Коллективтиг чагыгларны база хүлээп алыр. Телефоннары: 35-88, 28-29.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл. Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларынын 35-24, 31-75, пропаганда киллизинин 31-75, харыысалгалыг секретарынын 23-54, партийже амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузут киллизинин 20-60, корректорларнын 27-41, бухгалтериянын 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16026. ЧАГЫГ № 3876.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниин Министрлер Чөвүлелиниин Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыынын талазы-биле эргелелиниин типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—01532.